

Annika Sundqvist

Reija Elminen

ERITYISLASTEN JA -NUORTEN  
TEATTERIKERHO –  
OSALLISUUTTA TUKEVA  
OHJAAMISEN MALLI

Opinnäytetyö

Sosiaali- ja terveysalan ammattikorkeatutkinto

Sosionomikoulutus

2021



**Kaakkois-Suomen  
ammattikorkeakoulu**

Tutkintonimike	Sosionomi (AMK)
Tekijä/Tekijät	Annika Sundqvist Reija Elminen
Työn nimi	Erityislusten ja -nuorten teatterikerho – Osallisuutta tukeva ohjaamisen malli
Toimeksiantaja	Toimintavoima Oy/ Piia Kleimola
Vuosi	2021
Sivut	49 sivua, liitteitä 8 sivua
Työn ohjaaja(t)	Eija Vikman

## TIIVISTELMÄ

Taidekulttuurilla on viimeaikaisissa tutkimuksissa todettu olevan hyvinvointia edistäviä ja syrjäytymistä ehkäiseviä vaikutuksia myös erityisryhmille. Tämän toiminnallisen opinnäytetyön tarkoituksena oli mallintaa Kuusankosken taideruukilla toimivan erityislusten ja -nuorten teatterikerhon osallisuutta ja yhteisöllisyyttä tukeva ohjaamisen malli. Malli perustuu ajatukseen kaikkien yhdenvertaisesta mahdollisuudesta osallistua taide- ja kulttuuritoimintaan sekä osallisuuden, yhteisöllisyyden ja hyvinvoinnin edistämiseen kulttuuritoiminnan avulla. Tavoitteena oli tehdä selkeä ja helposti eteenpäin vietävä malli, jota kulttuuritoiminnasta kiinnostuneet toimijat sekä erityisryhmien kanssa työskentelevät sosiaalialan ammattilaiset voivat hyödyntää ohjaustoiminnassaan.

Mallinnus toteutettiin havainnoimalla teatterikerhon kokoontumisia ja haastatteleamalla toimeksiantajaa sekä kerhon ohjaajaa. Kerhon kokoontumiset kuvattiin ja videon avulla analysoitiin tapahtunutta ohjaustoimintaa. Haastattelut sekä yhteiset palaverit täydensivät havaintoja ja antoivat lisätietoa. Niiden avulla kartoitettiin ohjaamisen mallia tiiviissä yhteistyössä toimeksiantajan kanssa. Esitysmuodoksi valittiin PowerPoint-diat, jotta mallin esittely olisi vaivatonta ja malli helposti linkitettävissä verkkosivustoille.

Valmis erityislusten ja -nuorten ohjaamisen malli pitää sisällään selkeän rakenteen, joka on jaoteltu seuraavasti: teatteritoiminnan ja kerhotoiminnan kivijalka, joista ilmenee; toiminnassa tärkeät arvot, taustajoukot ja lähtökohdat sekä aloitus, toiminta, lopetus ja esitys, joista ilmenee; harjoitusten sisältö, kulku, tavoite ja päämäärä. Mallissa nousee esiin osallisuuteen ja yhteisöllisyyteen tukevan toiminnan lisäksi myös yhdessä tekemisen ilo ja riemu. Mallin todettiin olevan tavoitteiden mukainen ja niin tekijät kuin toimeksiantaja ovat tyytyväisiä mallinnusprosessiin sekä lopputulokseen. Malli tulee kaikkien kiinnostuneiden saataville toimeksiantajan oman yrityksen Toimintavoima Oy:n verkkosivuille sekä valtakunnallisesti Taikusydän-yhteistyöverkostoon. Suunnitelmissa on hyödyntää sitä myös sosiaali- ja terveysalan järjestöjen ja yhteisöjen toiminnassa sekä erilaisissa koulutuksissa.

**Asiasanat:** erityislapsi, erityisnuori, kulttuurihyvinvointi, osallisuus, ohjaamisen malli

Degree	Bachelor of Social Services
Author (authors)	Annika Sundqvist Reija Elminen
Thesis title	Theatre club for children and young people with special needs – A model of guidance that supports the inclusion
Commissioned by	Toimintavoima Oy/ Piia Kleimola
Time	September 2021
Pages	49 pages, 8 pages of appendices
Supervisor	Eija Vikman

## ABSTRACT

Recent studies have found that arts culture has effects on improving well-being and preventing social exclusion also for groups with special needs. The purpose of this functional thesis was to form a model of guidance that supports the inclusion and communality for the theatre club for children and young people with special needs operating in Kuusankoski taideruukki. The model is based on the idea of equal opportunities for everyone to participate in art and cultural activities and to promote inclusion, communality and well-being through cultural activities. The objective was to make a clear and easy-to-move model that can be used by actors interested in cultural activities and social work professionals working with groups with special needs in their guidance activities.

The modelling was carried out by observing the meetings of the theatre club and interviewing the commissioner and the director of the club. The gatherings of the club were filmed and the video was used to analyze the guidance activities that took place. Interviews as well as joint meetings, complemented the observations and provided additional information. They were used to survey the model of guidance in close cooperation with the commissioner. PowerPoint-slides were selected as the presentation format to make it easy to present the template and easily link the template to websites.

The ready model of guidance for children and young people with special needs includes a clear structure, divided as follows: the cornerstone of theatre operations and club operations, which comprises important values, background forces and the starting points of the activities, as well as start-up, action, ending and performance, which comprises the content, course, objective and goal of the exercises. In addition to activities aimed at inclusion and communality, the model also highlights the joy and delight of working together. The model was found to be in line with the objectives and both the authors and the commissioner are satisfied with the modelling process and the outcome. The model will be available to all interested parties on the website of the commissioner's company, Toimintavoima Oy, and nationally in the Taikusydän-cooperation network. It is also planned to use it in the activities of social and health care organizations and communities, as well as in various trainings.

**Key words:** child with special needs, young people with special needs, cultural well-being, inclusion, model of guidance

## SISÄLLYS

1	JOHDANTO .....	6
2	OPINNÄYTETYÖN LÄHTÖKOHDAT .....	7
2.1	Tarkoitus ja tavoitteet .....	8
2.2	Toimeksiantaja ja hyödynsaajat .....	9
2.3	Erytislasten ja -nuorten teatterikerho .....	10
3	TAIDEKULTTUURI HYVINVOINNIN EDISTÄJÄNÄ.....	12
3.1	Taidetoiminnan merkitys erityisryhmille .....	13
3.2	Taidemenetelmät erityisryhmille .....	14
4	ERITYISLAPSI JA -NUORI .....	15
4.1	Vammaisuus .....	16
4.2	Neuropsykiatriset häiriöt.....	17
5	OSALLISUUS.....	19
5.1	Erytislasten- ja nuorten osallisuus .....	19
5.2	Erytisryhmien osallisuutta tukeva ohjaaminen .....	22
6	OPINNÄYTETYÖPROSESSI .....	24
6.1	Menetelmät .....	25
6.2	Toteutus .....	27
6.3	Tuotoksen valmistuminen – ohjaamisen malli .....	29
7	OHJAAMISEN MALLIN ARVIOINTI .....	34
8	POHDINTA.....	37
8.1	Oman oppimisen arviointi.....	38
8.2	Eettisyys ja luotettavuus.....	39
8.3	Ongelmat ja haasteet .....	42
8.4	Jatkosuunnitelmat ja mallin käyttöönotto.....	43
	LÄHTEET .....	45

LIITTEET

Liite 1. Lupakysely vanhemmille

Liite 2. Ohjaamisen malli

## 1 JOHDANTO

Toiminnallisen opinnäytetyömme idea on tehdä näkyväksi Kuusankosken taidetuokilla toimivan erityislasten ja -nuorten teatterikerhossa syntynyttä ohjaamisen mallia menetelminä havainnointi ja toimijoiden haastattelut. Ohjaamisen mallinnuksen avulla haluamme viedä osallisuutta ja yhteisöllisyyttä edistävää tapaa ohjata myös muiden toimijoiden saataville. Kiinnostuimme opinnäytetyömme aiheesta omakohtaisen kokemuksemme kautta. Toinen meistä on kahden erityislapsen äiti, ja molemmat ovat opinnoissaan perehtyneet erityisryhmiin ja heidän ohjaamiseensa muun muassa projektityön ja työharjoitteluiden kautta. Olemme saaneet kokemuksemme myötä nähdä erilaisten toiminnallisten ja taidepohjaisten menetelmien käyttöä ohjaustoiminnassa ja huomanneet niiden yhteishenkeä kohottavan ja osallisuutta tukevan vaikutuksen.

Taidekulttuurin merkitystä terveyteen ja hyvinvointiin on tutkittu yhä enenevässä määrin 2000-luvun alusta alkaen ja aihe on erittäin ajankohtainen. Kulttuurilla on todettu olevan monenlaisia terveyshyötyjä sekä osallistava ja syrjintää ehkäisevä vaikutus myös erilaisille erityisryhmille (Fancourt & Finn 2019, 7–10.) Känkäsen (2013, 78–84, 116–117) mukaan taidekulttuurin avulla voidaan tuottaa lapsille onnistumisen tunteita ja luottamusta omiin kykyihin. Erityisryhmien ohjaaminen vaatii osallistujien yksilöllistä sekä kannustavaa, jokaisen taitotason huomioivaa otetta.

Erityislasten ja -nuorten teatterikerhossa ohjaamista toteutetaan sosiokulttuurisen innostamisen kautta kannustamalla herkistymiseen, itsensä toteuttamiseen ja vuorovaikutuksen lisäämiseen, pyrkien näin elämän laadun kohentamiseen. Tärkeänä osana teatterikerhoa on tuoda esiin lapsissa ja nuorissa olevia piileviä kykyjä motivoiden ja vahvistaen heitä itsensä ilmaisuun. Prosesissa tavoitteena on myös lasten ja nuorten osallistaminen yhteisöön, yhteisön aktiivisiksi toimijoiksi, osaksi teatteriesityksen toteutusta. (Kleimola 2021a; Kurki 2000, 19–20, 23.)

Myös Kymenlaaksossa on ymmärretty osallisuuden ja kulttuurin vaikutus hyvinvointiin, ja kunnat ovat heränneet toimimaan sen edistämiseksi. Tästä kertoo esimerkiksi eri toimijoiden kanssa yhteistyössä tehtävät kuntalaiskyselyt,

joiden tarkoitus on mitata asukkaiden osallisuutta ja hyvinvointia. (Kymenlaakson alueellinen hyvinvointikertomus 2020, 18.) Kymenlaakson hyvinvointikertomusta tukevan asiakirjan, ”Kymenlaakson kulttuurihyvinvointisuunnitelma 2020”, taustalla vaikuttaa laki kuntien kulttuuritoiminnasta (8.2.2019/166 2. §), jonka tavoitteena on muun muassa *edistää kaikkien väestöryhmien yhdenvertaisia mahdollisuuksia ja osallistumista kulttuuriin, taiteeseen ja sivistykseen sekä vahvistaa väestön hyvinvointia ja terveyttä sekä osallisuutta ja yhteisöllisyyttä kulttuurin ja taiteen keinoin*. Kulttuurin ja taiteen avulla tapahtuvaa terveyden ja hyvinvoinnin lisäämistä kutsutaan kulttuurihyvinvoinniksi. Se pitää sisällään kokonaisuuden, jonka muodostaa tutkimuksen, kouluttamisen, kehittämisen ja toiminnan osa-alueet. Olennaista kulttuurihyvinvoinnin toteuttamisessa on pitkäjänteinen yhteistyö taide- ja kulttuurialan ammattilaisten sekä muiden toimialojen välillä. (Kymenlaakson kulttuurihyvinvointisuunnitelma 2020.) Tahdomme osaltamme olla mukana edistämässä tätä kulttuurihyvinvointia opinnäytetyömme avulla. Uskommekin teatterikerhossa syntyneelle ohjaamisen mallille olevan yhä enemmän käyttöä moninaisissa ympäristöissä, joissa ollaan tekemisissä erityisryhmien kanssa.

Käymme opinnäytetyömme teoriaosuudessa läpi tutkimuksia taiteen ja kulttuurin vaikutuksista ihmisten hyvinvointiin sekä taidetoiminnan ja taidemenetelmien merkitystä erityisryhmille. Yhdessä toimeksiantajan kanssa ajatellaan niiden olevan perusta erityislasten ja -nuorten teatterikerhossa toteutettavalle ohjaamisen mallille. Koska työssämme on kyse erityislapsista ja -nuorista sekä heidän ohjaamisestaan, haluamme teorian avulla selventää myös erityisyyden käsitettä, erityislapsien osallisuutta sekä osallistavan ohjaamisen periaatteita. Dokumentoimme opinnäytetyössämme prosessia, jonka avulla mallinnus muodostui ja esittelemme valmiin tuotoksen, erityislasten- ja nuorten teatterikerhon ohjaamisen mallin. Pohdimme lopuksi myös sitä, miten malli vastaa sille asetettuja tavoitteita ja mitkä ovat suunnitelmat mallin eteenpäin viemiselle.

## **2 OPINNÄYTETYÖN LÄHTÖKOHDAT**

Opinnäytetyömme aihe löytyi Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulun tarjoamasta aihepankista, jonne toimeksiantaja Piia Kleimola oli jättänyt aiheilauksen. Kiinnostuimme aiheesta välittömästi, otimme yhteyttä toimeksiantajaan ja

sovimme tapaamisen Kuusankoskelle Kleimolan yrityksen Toimintavoima Oy:n tiloihin. Hänen perustamassaan teatterikerhossa oli syntynyt aivan oma osallisuuteen, yhteisöllisyyteen ja tekemisen iloon pohjautuva tapa ohjata erityislapsia ja -nuoria. Ryhmästä oli vuosien saatossa muodostunut Kleimolalle hyvin tärkeä ja toiminnan jatkuvuuden takia hän toivoi tämän mallin taltioimista.

Teatterikerhon oli tarkoitus kokoontua syksyllä 2020 kymmenen kertaa harjoitusten merkeissä ja huipentua näytökseen Kuusankosken taideruukilla lasten ja nuorten läheisten toimiessa yleisönä. Olimme suunnitelleet havainnoivamme harjoitukset ja esityksen sekä haastattelevamme lapsia havainnoinnin tueksi. Koronavirus toi kuitenkin omat haasteensa toteutukseen, sillä moni lapsista kuului riskiryhmään. Tämän takia teatterikerhon näytelmän toteutus muuttui videotaltioinniksi, jossa kolmesta eri pienryhmässä toteutetusta esityksestä koottiin yhtenäinen kokonaisuus. Myöskään lasten haastatteluja emme pystyneet toteuttamaan suunnitelmiamme mukaan. Uskoimme kuitenkin, että ohjaamisen tapa välittyisi olosuhteista huolimatta ja koska jokainen ryhmästä oli dynamiikaltaan erilainen, toisi se näkyväksi mallin toimivuuden erilaisten ryhmien ohjaamisessa.

## **2.1 Tarkoitus ja tavoitteet**

Opinnäytetyömme tarkoitus oli dokumentoida kouvoolalaisille pitkäaikaissairaille, vammaisille sekä muille erityislapsille ja -nuorille tarkoitettussa teatterikerhossa toteutettava osallisuutta tukeva ohjaamisen malli. Mallissa tuomme esille siihen liittyvät elementit: arvot, osallistujat, avustajat, taustavoimat ja toiminnan rakenteen. Haluamme myös nostaa esiin sen, miten teatteritoiminta osallisuuden sekä yhteisöllisyyden lisäksi tuottaa iloa ja riemua osallistujilleen.

Monet eri kulttuuritoimijat ovat ilmaisseet Kleimolalle kiinnostuksensa erityislapsien ja -nuorten teatterikerhoon, ja hän on toivonut toiminnan mallintamista sen viemiseksi eteenpäin erityisryhmille suunnatun teatteritoiminnan lisäämiseksi. Tavoitteena onkin, että ohjaamisen mallia voidaan hyödyntää muissa vastaavanlaisissa kulttuuriproduktioissa tai käyttää tukena erityisryhmien ohjaamisessa. Valmiin mallin avulla toiminta on vaivattomammin otettavissa käyttöön eri toimijoiden keskuudessa. Kleimola (2021a) on huomionut myös



teatterikerhon tuomia positiivisia vaikutuksia, muun muassa osallisuuden ja yhteisöllisyyden kokemukseen. Toivommekin näiden kokemusten lisäävän innostusta mallin käyttöönottoon.

## **2.2 Toimeksiantaja ja hyödynsaajat**

Opinnäytetyömme tilaaja ja toimeksiantaja on Toimintavoima Oy:n toimitusjohtaja Piia Kleimola. Kleimola on Kymenlaaksolainen teatteritoimija, jolla on pitkä kokemus alueellisesta taidetyöstä ja hän luonnehtii itseään taidekasvattajaksi, jolle teatteri on osallistamisen väline. Kleimolalla on taustalla draama- ja teatteriopintoja, esimerkiksi opintoja teatteriopetuksen pedagogisista menetelmistä. Hän on toiminut muun muassa Kuusankosken ammattijohtoisen harrastajateatterin toiminnanjohtajana, ”Kymenlaakson hyvinvointia kulttuurista” -verkoston yhteyshenkilönä sekä ”Eloa ja iloa Kaakkois-Suomeen. Kulttuuritoiminnan kehittäminen Kymenlaaksossa ja Eteläkarjalassa” -projektin projektipäällikkönä. Toimintavoima Oy tuottaa palveluja, jotka perustuvat erilaisiin teatterimenetelmiin, draamatyöhön sekä osallistavaan ja soveltavaan taidetyöhön. (Toimintavoima s.a.; Kleimola 2021a.)

Ohjaajana erityislasten ja -nuorten teatterikerhossa syksyllä 2020 toimi Miia Jyräs. Jyräs on koulutukseltaan sosionomi (AMK) sekä sairaanhoitaja (AMK) ja hän on suorittanut myös draamakasvatuksen perusopinnot. Tällä hetkellä Jyräs työskentelee lasten psykiatrian poliklinikalla sairaanhoitajana arviointi- ja konsultaatiotyöryhmässä. Hänellä on aiempaa työkokemusta myös varhaiskasvatuksen työkentältä. Teatteri on ollut Jyräkselle lapsesta asti rakas harrastus. Hän on hyödyntänyt teatteria aiemmin myös työssään psykiatrian poliklinikalla ohjaamalla draamapohjaista teatterituokiota lapsille. Teatterituokion toiminta perustui lasten tuen tarpeisiin, esimerkiksi kaveritaitojen vahvistamiseen, jonka pohjalta harjoittelua rakennettiin. Erityislasten ja -nuorten teatterikerhoon Jyräs tuli mukaan apuohjaajana vuoden 2019 alusta. Merkittävä rooli toiminnassa on ollut myös Leila Pörstillä, joka on vastannut käytännön järjestelyistä, muun muassa puvustuksesta ja lavastuksesta. (Jyräs 2021; Kleimola 2021c.)

Opinnäytetyön pääkohderyhmänä ovat erityisryhmät, erityisesti erityislapset ja -nuoret sekä heidän kanssaan toimivat tahot. Toimeksiantajan välityksellä

mallia viedään eteenpäin erityisryhmien kanssa työskenteleville kulttuurialan toimijoille sekä sosiaali- ja terveystalouden ammattilaisille hänen omien verkostojensa ja sidosryhmiensä kautta. Opinnäytetyömme on esillä muun muassa Taide- ja kulttuuri osana sosiaali- ja terveystalouden työtä -kulttuurihyvinvoinnin lyhytkoulutuksessa syksyllä 2021, jossa aiheena on erityisryhmät. Ajatuksena on, että erityislasten ja -nuorten teatterikerhon ohjaamisen mallia voidaan hyödyntää esimerkiksi erityisopetuksessa, lastensuojelussa, kuntouttavassa toiminnassa, maahanmuuttajille suunnatussa toiminnassa, mielenterveysystävällisessä ja erityisryhmille suunnatussa vapaa-ajan toiminnassa. Uskoimme että teatterin tuomien positiivisten kokemusten takia opinnäytetyöstä hyötyvät välillisesti myös erityisryhmiin kuuluvien henkilöiden läheiset ja muut heidän elinympäristössään vaikuttavat ihmiset.

### **2.3 Erityislasten ja -nuorten teatterikerho**

Erityislasten ja -nuorten teatterikerho on tarkoitettu kouvolaalaisille pitkäaikaissairaille, vammaisille sekä muille erityislapsille ja -nuorille. Sen toiminnasta vastaa Piia Kleimolan yritys Toimintavoima Oy ja teatteritoiminnan mahdollistaa eli rahoittaa Kouvolan kaupungin kulttuuripalvelut. Vuonna 2012 Kleimola työskenteli Kuusankosken teatterilla, joka toteutti Tykkimäen huvipuistoon esityksen Tohtori Sykerö. Yksi näytöksistä oli kohdennettu erityislapsille ja heidän perheilleen. Tämä esitys ja sen jälkeinen työpaja toimi erityislasten ja -nuorten teatterikerhon toiminnan käynnistäjänä. Kerhotoiminnassa apuna mm. tiedottamisessa on ollut alusta lähtien entinen Kouvolan Vammaisjärjestöjen Yhdistys ry (KVY), nykyinen Kouvolan Hyvinvointiyhdistykset ry (YHVI). (Kleimola 2021a; Kleimola 2021b.)

Kleimola jäi vuonna 2013 pois Kuusankosken teatterista, mutta teatterikerho jatkoi toimintaansa hänen ohjauksellaan kokoontuen lähes joka vuosi eri harjoitustiloissa. Ensimmäisinä vuosina teatterikerhon toimintaan ei liittynyt esityksiä, vaan kerhon toiminta perustui enemmänkin draamapedagogiikkaan, jossa käytettiin osallistavasti ja soveltaen teatterin keinoja. Toiminta vakiintui vuonna 2016 Kuusankosken taideruukille Toimintavoima Oy:n tiloihin ja samana vuonna tehtiin ensimmäinen julkinen esitys, Pikku prinssi. Tämän jälkeen teatterikerhon toiminta on pitänyt sisällään 10 harjoituskertaa keväisin ja syksyisin, jotka ovat tähdänneet pieneen esiintymiseen. Teatterikerhossa on

esitetty muun muassa Fedja-setä, kissa ja koira, Kolme iloista rosvoa, Mestartontun seikkailut, Kaislikossa suhisee, Liisa ihmemaassa ja Ronja, ryövärin tytär. Näytelmiksi on valittu tarinoita, jotka sisältävät selkeitä roolihahmoja ja ovat siten olleet helposti muokattavissa erityisryhmille. (Kleimola 2021a.) Alla tunnelmakuvia Kaislikossa suhisee -esitysillasta (kuva 1).



Kuva 1. Kuvakollaasi Kaislikossa suhisee -näytelmän esityksillasta (Ovaskainen 2019)

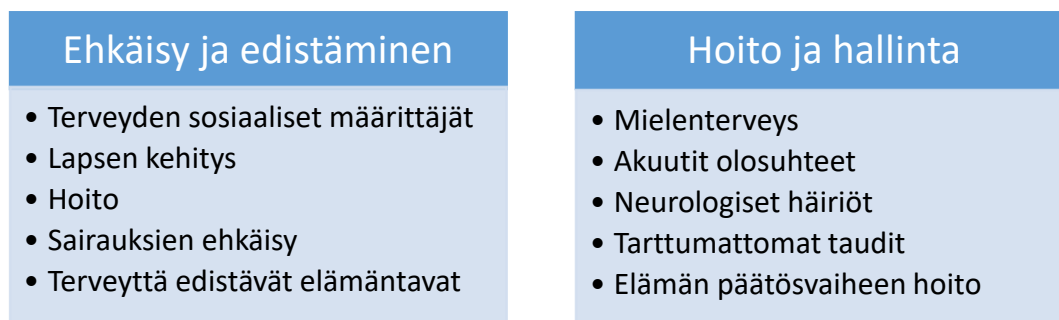
Vuosi 2020 oli teatterikerhon toiminnalle haastava. Koronan takia Pekka Töpöhäntään perustuvan esityksen harjoitukset jouduttiin keväällä keskeyttämään ja syksyllä kerho toteutettiin pienryhmissä tapahtuneina kokoontumisina, joista koostettiin video. Tämän videotaltioinnin tarkoitus oli tuottaa samanlaista onnistumisen ja yhteisen päämäärän saavuttamisen iloa kuin aiemmin esitykset olivat tehneet. Kleimola kokee esitysten antavan toiminnalle selkärankaa ja yhteisen tavoitteen, jota kohti kulkea; toiminnassa tärkeää on niin matka kuin päämääräkin. (Kleimola 2021a; Kleimola 2021b.)

### 3 TAIDEKULTTUURI HYVINVOINNIN EDISTÄJÄNÄ

Lehikoisen ja Vanhasen (2017) toimittamassa tutkimuskatsauksessa kerrotaan, että taiteen tehtävänä on tulla kohdatuksi ja arvioiduksi, ilahduttaa, aiheuttaa keskustelua ja haastaa ajattelua sekä vallitsevia arvoja ja normeja. Taide on osa kulttuuriperintöä ja se voi toimia ihmisille voimavarana. Taidekokemus on jokaiselle henkilökohtainen sekä ainutkertainen ja siihen vaikuttavat mm. kulttuuri, kokijan elämänhistoria, kulloinenkin tilanne, ennako-odotukset ja vuorovaikutukselliset tekijät. Taidetta voidaan toimittaa monenlaisissa ympäristöissä, niin taiteen instituutioissa kuin organisaatioissa eri aloilla, kuten sosiaali- ja terveysalalla. (Lehikoinen & Vanhanen 2017, 8–9, 14–15.)

Huhtinen-Hildénin ja Karjalaisen (2019, 7–8) mukaan taide, luovuus ja mielikuvitus voivat toimia arjen rikastuttajina ja rutiineista irrottajina tai jopa eräänlaisena turvapaikkana. Ne voivat olla apuna mielen käsitellessä vaikeita asioita. Luova toiminta, sen kautta syntyvät yhteiset kokemukset, vuorovaikutus ja kuuluminen yhteisöön lisäävät myös osallisuuden tunnetta, jonka katsotaan olevan yksi hyvinvoinnin osatekijöistä. Hyvinvointia voidaan ajatella kokonaisvaltaisena elämänlaatuna, joka käsittää muun muassa terveyden, elintason, ihmissuhteet, itsensä toteuttamisen mahdollisuudet, hyväksytyksi tulemisen kokemisen ja merkityksellisyyden tunteen (Lehikoinen & Vanhanen 2017, 15).

WHO:n loppuraporttiin 2019 on koottu tietoa taiteen vaikutuksista hyvinvointiin ja terveyteen niin ehkäisevänä ja edistävänä tekijänä kuin hoidollisena ja sairauden hallinnan menetelmänä. WHO:n raportin mukaan taiteen on todettu lisäävän sosiaalista yhteenkuuluvuutta ja empaattisuutta, vähentävän yksinäisyyttä sekä edistävän yhteistyökykyä ja terveellisiä elämäntapoja. Se voi edesauttaa myös identiteetin kehitystä, resilienssiä ja kognitiivista kehitystä. Erialaisten taidemuotojen kerrotaan lisäksi ehkäisevän syrjintää, eri ihmisryhmien välisiä jännitteitä ja jopa sairauksia. (Fancourt & Finn 2019, 7–10.) Alla esiintyvässä kuvassa (kuva 2) on esitetty taiteen vaikutusten osa-alueita hyvinvointiin ehkäisevänä ja edistävänä tekijänä sekä terveyden hoidossa ja hallinnassa.



Kuva 2. Taiteen vaikutusten osa-alueet terveydessä ja hyvinvoinnissa (Fancourt & Finn 2019, 8)

Taidelähtöisten menetelmien hyödyntäminen on otettu käyttöön myös hoitotyössä potilaan elinvoimaa ja mielensterveyttä edistämään sekä parantumisen motivaatiota lisäämään. Niistä on hyötyä myös neurologisissa häiriöissä, teho- hoidossa, kivun lievityksessä ja sairauksien aiheuttamien vaivojen helpottamisessa. Ei siis ollenkaan aiheetonta, että sosiaali- ja terveysministeriön Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia -toimintaohjelman 2010–2014 loppuraportissa yhtenä jatkotoiminta ehdotuksena oli, että ehkäisevä taide- ja kulttuuritoiminta tulee ottaa huomioon tulevaisuudessa sosiaali- ja terveydenhuollon rakenteissa. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2015, 8, 36.)

### 3.1 Taidetoiminnan merkitys erityisryhmille

Taiteellisen luovan toiminnan mahdollistama ilmaisu ja yleisön kautta näkyväksi tuleminen voivat tukea erityisryhmään kuuluvan henkilön minäkuvaa ja persoonallisuuden kehitystä. Yhdessä tekeminen luo yhteisöllisyyttä ja lisää sosiaalisia kontakteja henkilöillä, joiden sosiaaliset taidot ovat puutteelliset. Lisäksi luovuus ja mielikuvitus paranevat tehtäessä taidetta ohjatusti yhdessä vertaisten kanssa. Taidetoiminta voi kehittää myös tunteiden tunnistamista ja tunneilmaisua sekä antaa mahdollisuuden kommunikoida ilman kieltä. Kun taidetoiminnassa on mukana musiikki ja liike, voidaan sillä kehittää fyysistä kuntoa, kehon tuntemusta ja motoriikkaa henkilöillä, joilla on liikkumiseen ja motorisiin taitoihin liittyviä haasteita. Lisäksi musiikin avulla tehtävä rytmisen harjoittelu, jossa yhdistetään kuultava ääni ja motoriikka, voi kehittää kielen käyttöä ja puheen hallintaa autismin kirjon henkilöillä. Yhteiskunnallisesti merkittävä huomio on, että erilaisuuden ymmärtäminen ja positiivinen suhtautuminen vammaisiin voivat lisääntyä ei-vammaisten toteuttaessa taidetoimintaa

yhdessä kehitysvammaisten kanssa. (Sutela 2017, 73–76; Fancourt & Finn 2019, 38.)

Fancourtin ja Finnin (2019, 10) tutkimuskoonnin mukaan taiteen avulla on pyritty vaikuttamaan sosiaaliseen epätasa-arvoisuuteen ja epäoikeudenmukaisuuteen. Sen mahdollisuuksia on käytetty myös erilaisten taitojen kehittämiseen, kyvykkyyden edistämiseen ja sosiaalisuuden lisäämiseen esimerkiksi lapsilla, jotka on luokiteltu kuuluvan sosiaalisen syrjäytymisen riskiryhmään. Syrjäytymisvaarassa olevien amerikkalaisnuorten runsas taideosallistuminen ja taiteiden harrastaminen oli Catterallin, Dumaisin ja Hampden-Thompsonin (2012, 12–21) tutkimuksen mukaan yhteydessä parempiin arvosanoihin sekä valmistumisen ja jatko-opiskelemisen todennäköisyyteen. Runsaan taideosallistumisen todettiin lisäävän myös todennäköisyyttä osallistua koulussa tapahtuviin, opiskelun ulkopuolisiin aktiviteetteihin, kuten vuosikirjan tai koulun sanomalehden tekemiseen. Sillä oli myönteinen vaikutus myös nuorten kiinnostukseen yhteiskunnallisista asioista sekä politiikasta; he tekivät esimerkiksi todennäköisemmin vapaaehtoistyötä ja äänestivät vaaleissa, kuin ne nuoret, joilla ei juurikaan ollut taideosallistumista tai -harrastusta.

Känkänen (2013, 99, 118) toteaa tutkimuksessaan, että luovilla ja taiteellisilla työmenetelmillä voidaan lastensuojelussa lähestyä lasta yksilöllisemmin ja syventää sekä rikastaa kommunikointia. Taiteellinen toiminta antaa mahdollisuuksia käsitellä epäsuorasti vaikeita ja traumaattisiakin asioita ja luo mahdollisuuden itsetunnon ja itseilmaisun vahvistamiseen. Myös Erikssonin (2015, 22–23, 25–27) opinnäytetyössä tuli esiin kuinka kehitysvammaisten teatterin näyttelijät kokivat itsetunnon vahvistuneen, kun he saivat olla lavalla oma itsensä. Teatteriharrastusta pidettiin kanavana ilmaista itseään. Näyttelijät kokivat teatterin erittäin tärkeänä harrastuksena, joka vahvisti heidän vuorovaikutustaitojansa sekä kykyä tulla toimeen toisten ihmisten kanssa. Teatteriryhmä toimi myös vahvana sosiaalisena tukena: ryhmässä mahdollistui kuuluksi tuleminen ja kokemusten jakaminen.

### **3.2 Taidemenetelmät erityisryhmille**

Lastensuojelun arjessa on tänä päivänä käytössä monenlaisia toiminnallisia välineitä, esimerkiksi lautapelejä, kortteja ja elämänkerrallisia työvälineitä.

Työntekijöiden ja lasten välille voi muodostua uudenlainen yhteys yhdessä tekemisen kautta. Sosiaalinen sirkus, draamatyöskentely, valo- ja videokuvauksen sekä tanssi voivat mahdollistaa erilaisen irrottelun sekä tunteiden purkamisen kanavan. (Känkänen 2013, 77.) Myös musiikin on todettu vaikuttavan myönteisesti syrjäytymisvaarassa olevien lasten itsetunnon kehitykseen, voimaantumiseen ja itseluottamukseen. Sen on todettu myös vähentävän ahdistusta ja masennusta. (Fancourt & Finn 2019, 10.)

Teatteria ja erityisesti draaman osa-alueita voidaan soveltaa hyödynnettäväksi esimerkiksi sosiaalisten ongelmien tukena, koulutyöskentelyssä ja erilaisissa terapeuttisissa yhteyksissä. Ne voivat auttaa irtautumaan pakkomielleisistä ajatusmalleista, tukea selviytymismekanismeja ja vähentää mielenterveyspotilaiden leimautumista. Teatterimenetelmät perustuvat yleensä siihen, että mielikuvia pyritään muokkaamaan uudellaisiksi esittämällä käsiteltävänä oleva tilanne syventäen osallistujien ymmärrystä, kun tarkastellaan tilannetta vähän etäämmältä. Draama voi auttaa hahmottamaan yhteisön kertomuksia sekä tarinoita, ja ongelmakohtia työstämällä voidaan luoda uusia vaihtoehtoisia käyttäytymismalleja. (Houni ym. 2020, 52–53.)

Vaikka taidelähtöiset menetelmät eivät varsinaisesti ole terapiaa, voidaan niiden avulla saavuttaa terapian kaltaisia vaikutuksia; taide voi olla tekijälleen hoitava, virkistävä, lohduttava ja terapeuttinen kokemus. Taidelähtöistä työskentelyä voidaan kutsua toiminnalliseksi sosiaalityöksi. (Känkänen 2013, 33–34.) On kuitenkin huomioitava, että koska taide vaikuttaa tunteisiin ja voi nostaa pintaan tukahdutettuja tunteita, voi se myös aiheuttaa epävarmuutta ja ahdistusta. Tämän vuoksi menetelmien ja niiden käytön suunnittelussa tulee huomioida, että toimintaympäristö on turvallinen. (Lehikoinen & Vanhanen 2017, 11.)

#### **4 ERITYISLAPSI JA -NUORI**

Erityislapsi ja erityisnuori käsitteillä viitataan lapsen vammaisuuteen, oppimisvaikeuksiin, kehityshäiriöihin tai vaikeaan sairauteen, sekä lapsiin ja nuoriin, joilla on psyykkisiä tai neuropsykiatrisia oireita (Anttila 2020, 14). Opinnäytetyössämme teatterikerhossa syntyvää ohjaamisen mallia ja sen osallisuutta tu-

kevaa vaikutusta tarkastellaan nimenomaan erityislasten ja -nuorten näkökulmasta. Ohjaamisen malli on suunnattu käytettäväksi erityisesti vammaisten, pitkäaikaissairaiden ja neuropsykiatrisia haasteita omaavien lasten sekä nuorten kanssa työskenteleville. Tämän vuoksi haluamme tarkentaa mitä vammaisuus ja neuropsykiatrinen oireilu pitävät sisällään ja miten eri tavoin nämä erityispiirteet voidaan ottaa toiminnassa huomioon.

#### **4.1 Vammaisuus**

YK:n vammaissopimuksen mukaan vammaisena voidaan pitää henkilöä, jolla on pitkäaikainen ruumiillinen, älyllinen, henkinen tai aisteihin liittyvä vamma. Vammaisuuden käsite ei kuitenkaan ole yksiselitteinen. Vammaista henkilöä määriteltäessä on huomioitava yksilön kokemus ja asiaa on ajateltava myös yhteiskunnallisesta sekä sosiaalipoliittisesta näkökulmasta. Vamman aiheuttama sosiaalinen haitta, esimerkiksi sosiaalisten kontaktien väheneminen tai työllistymisen vaikeus, määräytyy ympäröivän yhteiskunnan mukaan, eikä näin ole suoraan verrannollinen vamman vakavuuteen. Vammaisuutta ei voida siis määritellä yleisluontoisesti vaan on huomioitava sen vaikutukset yksilön toimintakykyyn sekä -mahdollisuuksiin. (Räty 2017, 249–251; Malm ym. 2012, 9–10.)

Ihminen on aina ainutlaatuinen yksilö omine piirteineen vamman laadusta huolimatta. Vamma on vain yksi osa ihmistä ja hänen elämänsä; riippuu henkilöstä, kuinka merkittävä asia vammaisuus hänen elämässään on. Vammaisuuden määrittely auttaa kuitenkin todentamaan mahdolliset tuen tarpeet ja oikeuttaa tiettyihin tukitoimiin ja palveluihin. (Malm ym. 2012, 12.) Vammaispalveluilla pyritään vammaisten henkilöiden tasa-arvon edistämiseen sekä siihen, että heillä on mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa yhteiskunnassa yhdenvertaisina kansalaisina (Räty 2017, 28).

Vammaisen lapsen tukemisessa tulee aina huomioida myös vahvuuksia, jotta ne eivät jää heikkouksien varjoon. Onnistumisen kokemuksilla voidaan tukea hyvän itsetunnon kehittymistä. Lapselle tulee antaa mahdollisuus itsenäiseen toimimiseen ja pyrkiä kohdentamaan apu todelliseen tarpeeseen. Kehitysvammaisella lapsella sosiaalisen selviytymisen haasteet tulevat usein esiin ym-



märtämiskyvyn puutteena ja heikkona kommunikaatiotaitona. Tämän takia tulisi panostaa erityisesti sosiaalisten taitojen opetteluun. Lähtökohta näiden taitojen oppimiseen on hyväksytyksi tulemisen tunne, itsenäinen selviytyminen ja ymmärretyksi tuleminen. Mallioppiminen sekä jäljittely ovat olennaisia sosiaalisten taitojen oppimisessa ja esimerkiksi roolileikit lapsiryhmässä tarjoavat hyvän harjoittelumahdollisuuden. Ryhmässä toimiminen mahdollistaa vuorovai-  
kutustaitojen opettelemista niin aikuisten kuin lastenkin kanssa. (Malm ym. 2012, 91, 178–179.)

Kehitysvammaisten lasten kanssa toimiessa on huomioitava myös mahdolliset haasteet aistitoiminnoissa ja motoriikassa. Strukturoitu toiminta ja ennakointi auttavat toiminnan ja ajan jäsentämisessä. Motorisia taitoja voidaan parantaa kehonhahmotuksen kehittämiseen tähtäävillä harjoitteilla, esimerkiksi ohjattujen leikkien avulla. Sitä voidaan harjoittaa myös arkisten, jokapäiväisten askareiden kuten pukeutumisen ja peseytymisen avulla. Omatoimisuutta tukemalla pyritään mahdollisimman itsenäiseen selviytymiseen ja elämänhallinnan taitojen oppimiseen yksilöllisten mahdollisuuksien puitteissa. (Malm ym. 2012, 179–180.)

## **4.2 Neuropsykiatriset häiriöt**

Häiriöitä, joihin liittyy neurokognitiivisten toimintojen poikkeavuutta sekä haasteita käyttäytymisessä sekä tunnesäätelyssä, kutsutaan neuropsykiatrisiksi häiriöiksi. Tunnesäätelyn, kognitiivisen tiedon käsittelyn ja käyttäytymisen pulmien lisäksi neuropsykiatrinen oireilu vaikuttaa myös sosiaaliin suhteisiin. Neuropsykiatrinen häiriö voi olla joko kehityksellinen tai ilmaantua myöhemmin jonkin muun tekijän seurauksena. Kehityksellisessä häiriössä se syntyy aivojen kehittyessä, usein sikiövaiheessa ja näkyy lapsuudessa viiveenä tai muilla tavoin poikkeavana kehityksenä. Oireilu voi osalla ajan kuluessa lieventyä tai väistyä kokonaan, mutta usein se jatkuu aikuisuuteen asti. Neuropsykiatrinen häiriö voi aiheutua myös sairauden tai onnettomuuden johdosta. Lisäksi sen ilmenemiseen uskotaan vaikuttavan geneettiset tekijät. Ympäristötekijöiden, kuten joidenkin infektioiden, äidin tupakoinnin tai alkoholin käytön sikiöaikana, ajatellaan lisäävän alttiutta häiriön syntymiselle. (Parikka ym. 2020, 10–12; Waris & Virta 2020, 451–452.)

Neuropsykiatrisiksi häiriöiksi luokitellaan esimerkiksi ADHD, autismin kirjon häiriöt ja Tourette. Oireilu voi olla moninaista; vaikka jokaisella häiriöllä on tunnistettavat ominaispiirteensä, joiden perusteella ne diagnosoidaan, esiintyy näiden tyyppioireiden lisäksi usein myös liitännäisenä muuta oireilua, kuten haasteita aistitiedon käsittelyssä. (Parikka ym. 2020, 11.) Oireilun voimakkuuteen vaikuttaa suurena määrin kokemukset ja kasvuympäristö, vaikka ne eivät itsessään aiheuta sitä (Waris & Virta 2020, 452). On myös huomioitava, että se miten oireilu kulloinkin lapsessa tai nuorella näkyy, voi muuttua kasvun ja kehityksen eri vaiheissa (Parikka ym. 2020, 11).

ADHD:n ja autismikirjon henkilöiden kognitiiviset vaikeudet, joita ovat esimerkiksi haasteet sosiaalisen tiedon käsittelyssä ja toiminnanohjauksessa, vaikuttavat käyttäytymiseen ja ajatteluun. Arjessa toimiminen on hankalaa ja vuorovaikutus haasteellista. Tämä heijastuu myös ympärillä olevien ihmisten käytökseen ja kommunikointiin. Neuropsykiatrisesta oireilusta johtuva poikkeava käyttäytyminen aiheuttaa usein negatiivista palautetta, kuormittaa ihmissuhteita ja tuo huolta sekä murhetta vanhemmille. Tämä voi aiheuttaa lapselle huonommuuden tunnetta ja vaikuttaa negatiivisesti pitkälle aikuisuuteen asti. (Parikka ym. 2020, 16–17; Waris & Virta 2020, 454.)

Lapsi tarvitsee ikäistään enemmän valvontaa ja tukea, niin kotona kuin koulussakin. Neuropsykiatristen haasteiden vaikuttavuutta voidaan säädellä tuen avulla ja auttamalla lasta löytämään selviytymiskeinoja. (Parikka ym. 2020, 16, 18.) Kuntoutus suunnitellaan aina yksilöllisten tarpeiden mukaisesti ja siinä tavoitellaan oireiden hallintaa sekä niiden kanssa pärjäämistä. Tähtäin on yksilön elämänlaadun paranemisessa. Kuntoutuksen ja hoidon muotoja ovat esimerkiksi lääkinnällinen, sosiaalinen ja kasvatuksellinen kuntoutus. (Malm ym. 2012, 209, 221, 224.)

Neuropsykiatrisesti oireilevien lasten kanssa toimiessa on tärkeää riittävä tieto häiriöstä. Tieto mahdollistaa lapsen oireilun ymmärtämisen ja antaa työkaluja kohtaamiseen sekä tukemiseen. Ohjaamisen perusta on rauhallisessa, kannustavassa ja positiivisessa asenteessa sekä hyvän vuorovaikutussuhteen luomisessa. Aikuisen asenteilla ja sanattomalla viestinnällä on suuri vaikutus lapsen käytökseen. Hänet tulee kohdata aidosti sekä arvostavasti ja antaa mahdollisuus saada oma ääni kuuluviin. Olennaista on myös ymmärrys siitä,

että lapsen haasteet voivat jossakin toisessa tilanteessa olla voimavara. Jokainen lapsi on yksilöllinen persoonansa ja tärkeä omana itsenään. (Parikka ym. 2020, 18, 25–28.)

## **5 OSALLISUUS**

Osallisuus ei ole yksilöllinen ominaisuus, vaan kokemus, joka muodostuu vuorovaikutussuhteessa ympäristön kanssa. Osallisuudella tarkoitetaan, että yksilö tulee kuulluksi ja nähdyksi sekä häntä arvostetaan ja ymmärretään merkityksellisenä osana erilaisia suhteita, yhteisöjä ja ryhmiä. Osallisuuden käsite pitää sisällään toimimista, olemista, osallistumista, yhteisyyttä ja mukaan ottamista. (Isola ym. 2017, 3, 16, 25.)

Opinnäytetyössämme ohjaamisen malli tukee osallisuuden kokemusta. Ryhmä koostuu hyvin erilaisista ja toimintakyvyiltään erilaisista osallistujista, joista jokainen tuo ryhmään oman panoksensa resurssiensa mukaan. Ohjaajan tehtävä on mahdollistaa tämä osallistuminen löytämällä kaikille keino toimia ryhmässä. Lasten mielipiteet, ideat ja ehdotukset huomioidaan lopputuloksessa ja esitys muokkautuu aina osallistujiensa näköiseksi. Toimijuuden kokemus voi syntyä hyvin pienistä asioista ja mahdollisuuksista vaikuttaa. Vaikuttamisen mahdollisuus tulee luoda erilaisten tapojen ja menetelmien kautta. (Isola ym. 2017, 34.)

### **5.1 Erityislasten- ja nuorten osallisuus**

Osallisuutta tarkasteltaessa on hyvä tiedostaa ja huomioida, ettei osallisuuden kokemus välttämättä tavoita kaikkia lapsiryhmiä. Erityisryhmään kuulumisen ei tulisi määritellä tai estää lapsen osallisuuden tunnetta, mutta usein sitä kuitenkin rajoittaa aikuisen näkemykset lapsen kyvyistä ja mahdollisuuksista. Tätä tapahtuu luonnostaan aikuisen ja lapsen välisessä suhteessa, mutta erityisesti toimintarajoitteisten lasten kohdalla. Aikuisen tuleekin tiedostaa, miten ennakkokäsitykset ja tieto lapsen diagnoosista voivat vaikuttaa siihen, miten hän suhtautuu lapseen. (Stenvall 2020, 28; Martin & Franklin 2010, 100, 10; Miettinen & Olli 2021, 66–67.)

Lapsen osallisuutta ei tulisi tukea aikuisten lähtökohdista, vaan on hyvä asettaa lapsen näkökulmaan. On tärkeää ymmärtää, että lapsilla voi olla hyvin erilaisia tarpeita, tavoitteita ja tapoja olla osallisena asioissaan. Keskeistä onkin tunnistaa lasten erilaisuus ja tukea osallisuutta yksilöllisten menetelmien avulla. Esimerkiksi vaikeasti vammaisen lapsen kohdalla osallisuudessa voi olla kyse hyvin pienistä mahdollisuuksista vaikuttaa, toimia tai tehdä, mutta se on joka tapauksessa tärkeä ja yhtä lailla arvokas tapa osallistua kuin muutkin osallistumisen muodot. Kysymys ei tulisi koskaan olla ”voiko lapsi osallistua,” vaan ”miten lapsi voi osallistua”. (Martin & Franklin 2010, 100, 102; Stenvall 2021, 176.) Aikuinen voi omalla kannustavalla ja kiinnostuneella asenteellaan vaikuttaa vahvistavasti lapsen käsitykseen omista vaikutusmahdollisuuksistaan (Stenvall 2021, 179).

Jotta osallisuus voi toteutua, lapsen tulee tuntea olevansa osa yhteisöjä. Osallisuuden kokemus kietoutuu kokemukseen siitä, että pääsee mukaan, on osana jotakin ja kuuluu johonkin jossa hänellä on mahdollisuus vaikuttaa. (Stenvall 2021, 177–178.) Luottamuksella on vahva rooli lapsen halussa olla osallisena. Jos lapsi kokee olonsa turvattomaksi yhteisössään, eikä luota ympärillään oleviin ihmisiin, ei hän halua osallistua ja vaikuttaa. Lapsen tulee voida luottaa siihen, että hän tulee ymmärretyksi ja kuulluksi ja häntä kunnioitetaan sellaisena kuin hän on. (Stenvall 2021, 181; Miettinen & Olli 2021, 68.)

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen kouluterveyskyselyn tuloksista vuodelta 2017 ilmeni, että toimintarajoitteisten nuorten osallisuuden kokemukset ovat vähäisempiä ja heillä on enemmän yksinäisyyden tuntemuksia kuin muilla nuorilla, mikä on riski terveydelle ja hyvinvoinnille (Kanste ym. 2017, 3). Vammaisfoorumin (2019, 22–24) kyselyn mukaan itsenäinen osallistuminen ja muiden lasten tapaaminen koettiin tärkeäksi lapsen kehityksen kannalta. Vammaiset lapset haluavat harrastaa samalla tavoin kuin muutkin lapset, mutta osallistuminen harrastuksiin koettiin toteutuneen huonosti. Esteeksi muodostui muun muassa avustajien, esteettömyyden, tulkkauspalveluiden sekä kuljetuksien puuttuminen tai puutteellisuus. Jotta osallistuminen voitaisiin toteuttaa, vaatisi se usein myös useamman palvelun yhtäaikaista toteutumista. Lapsille ei välttämättä ole edes tarjolla harrasteryhmää, johon he voisivat osallistua tai ryhmän vetäjällä ei ole riittävää taitoa tai kokemusta erityisryhmien kanssa toimimisesta.

Osattomuutta koettiin myös esteellisyyden ja saavuttamattomuuden takia. Esteellisyys lasten ja nuorten keskeisessä ympäristössä, koulussa, vaikutti vahvasti lasten osallisuuden mahdollisuuksiin. Näitä esteitä ilmeni fyysisten esteiden lisäksi myös viestintään, esimerkiksi kommunikointiin ja kieleen, liittyen. Vastauksissa nousi esiin kielteiset asenteet kommunikointitilanteissa; asioiden ymmärtämiseen ei anneta aikaa eikä ymmärretä erilaista käytöstä, jota voi ilmetä esimerkiksi autismikirjon tai ADHD henkilöiden kohdalla, joiden voi olla haasteellista keskittyä vuorovaikutukseen ympäristön hälyn takia. Kieleen ja kommunikointiin liittyvää syrjintää koettiin erityisesti sosiaali- ja terveystalouksissa, joissa asioita ei selitetty ymmärrettävästi tai käytetty kommunikointia tukevia apuvälineitä tai tulkkausta. Kyselyyn vastanneet kertoivat myös asiointitilanteista, joissa lapsi ja nuori oli ohitettu kokonaan. (Vammaisfoorumi 2019, 27–30.)

Ikävalko (2021, 174–175) painottaa omanlaisen osallistumisen ja sen mahdollistavien keinojen tärkeyttä. Jos pyritään siihen, että lapsen tulee osallistua niin kuin kaikki muut eikä niin kuin itse pystyy, jää osallisuuden tunne helposti saavuttamatta. Joukkoon voi kuulua jokainen omalla tavallaan. Luovuuden ja kekseliäisyyden kautta voidaan kehittää erilaisia tapoja toteuttaa asioita ja vanhoja tapoja kyseenalaistaa. Lapsen tulee saada kokeilla ja oppia kanta-pään kautta ja osallisuuteen on hyvä rohkaista omalla tavallaan.

Olli (2014, 152, 158) toteaa, että suhtautuminen lasten toimijuuteen määrittää lapsen kokemuksia osallistumisesta. Hän lähestyy toimijuuden käsitettä tarpeena vaikuttaa toisiin ihmisiin oman viestinnän kautta. Silloin kun lapsen viestintään vastataan, toimijuus vuorovaikutuksessa toteutuu. Ymmärtämättömyys lapsen ilmaisua kohtaan tai lapsen vaikutusmahdollisuuksien rajoittaminen ei poista sitä, että toimijuus on olemassa, mutta on hidaste sen toteutumiseksi. Ryhmässä lapsi kannattaa tuoda esiin omien vahvuksiensa kautta, jolloin ei ensimmäiseksi korostu hänen rajoitteensa. Lapsen yksilöllinen huomioiminen, ryhmän dynamiikan ymmärtäminen sekä yhteistyön malli, jonka lapset ryhmässä ohjaajana toimivien aikuisten yhteistyöstä saavat, edesauttavat toiminnallisen osallistumisen toteutumista (From & Koppinen 2012, 18).

On myös huomioitava, että lapsen halu ja tapa osallistua sekä vaikuttaa muuttuu iän myötä, jonka takia lasta tulee kuunnella aktiivisesti. Avoin ja kunnioitava tapa tutustua lapseen antaa mahdollisuuden havaita miten ja missä lapsi haluaa olla osallisena. Olennaista on, että vaikka lapsi ei haluaisi konkreettisesti toimia, osallisuuden tunteeseen vaikuttaa ensisijaisesti kokemus siitä, että halutessaan hänellä on mahdollisuus tehdä ja vaikuttaa. (Stenvall 2021, 182, 184.)

## **5.2 Erityisryhmien osallisuutta tukeva ohjaaminen**

Luova toiminta voi toimia yhdenvertaistavana ja luoda yhteyksiä niin itseen kuin ihmisten välillekin synnyttämällä uusia kokemuksia ja antamalla merkityksiä. Kohtaaminen, yhteys toisiin ihmisiin ja vastavuoroisuus edesauttavat osallisuuden kokemuksia. (Huhtinen-Hildén & Karjalainen 2019, 7.) Yhteisölliset taideprojektit tuovat yhteen eri-ikäisiä ihmisiä. Jokaisen yksilön omat piirteet ja taustat muokkaavat ryhmän toimintaa omanlaisekseen, kunkin tarpeiden mukaan sopivaksi. Taidekulttuuriproduktiossa erityislapsille ja -nuorille avautuu mahdollisuus onnistumiseen ja arvostuksen kokemiseen. Lisäksi he voivat siirtää oppimiaan taitoja myös muille elämän alueille. Aikuinen voi tarjota turvallisesti opastaen oppimisen ilon ja arkirutiineista poikkeamisen avulla lapsille ja nuorille tukea, jonka avulla he saavat luottamusta kohdata uusia asioita ja kokemuksia. Ohjaajalla onkin tärkeä rooli aikuisena, joka ylläpitää kannustavaa, vuorovaikutteista, inspiroivaa ja positiivista ilmapiiriä, jokaisen osallistujan ainutlaatuisuus ja taitotaso huomioiden. (Känkänen 2013, 78–84, 116–117.)

Draamatyöskentelyä toteutetaan draaman, kasvatuksen ja teatterin teorioita ja käytäntöjä hyödyntäen ja siinä on vahvasti mukana kehollisuus sekä mielikuivituksen käyttö. Sen tavoitteena on ihmisenä kehittyminen vahvistaen itsetuntemusta, empatiakykyä ja vuorovaikutustaitoja. Lisäksi draama on osallistavaa, dialogista ja merkityksiä tutkivaa. (Öystilä 2019, 102.) Teatterilähtöisen työskentelyn avulla mahdollistuu erityislapsille ja -nuorille tasavertainen osallistuminen, kuulluksi tuleminen ja itsensä ilmaiseminen tarvittavan tuen avulla. Turvallisessa ilmapiirissä avautuu mahdollisuus erilaisten tunteiden, niin ilon ja onnistumisen tunteiden kuin jännityksen ja pelonkin ilmaisemiseen. Pintaan nousevia tunteita voi ilmaista puhumisen lisäksi esimerkiksi äänтелеillä, il-

meillä ja kehon liikkeillä tai koskettamalla. (Mäkipää ym. 2017, 8, 10, 12.) Teatterikerho mahdollistaa yhteisesti sovituksen tietoisesta leikin ja fiktiivisessä maailmassa liikkumisen (Heikkinen 2007, 76–77).

Erityisryhmän ollessa kyseessä ohjaajan on hyvä noudattaa tapaamisissa tutuksi tullutta struktuuria ja rutiineja. On myös tärkeää, että ohjaaja aistii ryhmän ja sen osallistujien tunnelmia sekä tunnistaa erilaisia persoonallisuuksia ja muokkaa tarvittaessa toimintaansa joustavasti niiden mukaan. (Mäkipää ym. 2017, 11, 13.) Jokaiselle osallistujalle annetaan mahdollisuus osallistua omalla tavallaan, myös seurailemalla tai syrjään vetäytymällä, jos se on hänen toiveensa. Osallistuminen tulee olla vapaaehtoista. (Airaksinen ym. 2015, 21.)

Teatterikerhon ohjaaja luo osallistujille mahdollisuuden mm. kokeilla ja luoda uusia asioita, sietää epäonnistumisia ja tutkia itseään toimijana. Hänen tärkein tehtävänsä on ryhmän resurssit huomioiden turvallisen, hyväksyvän ja luottamuksellisen ilmapiirin aikaansaaminen luovuuden ja spontaanisuuden mahdollistamiseksi. Osallistujat tulee tutustuttaa toisiinsa ja ryhmäyttää. Tämän voi toteuttaa fyysisyyttä sisältävillä alkulämmittelyillä, jotka lisäävät energiaa, rentouttavat tunnelmaa ja auttavat vapautumaan liiasta kontrollista. Jokaisen osallistujan tulee saada kokea itsensä tärkeäksi sekä arvostetuksi. Draamaohjaajan tulee kyetä refleктоimaan omaa toimintaansa, käyttäytymistään, ajatuksiaan sekä onnistumisia ja epäonnistumisia ohjausprosessissa. Rehellinen reflektointi luo pohjaa kehittymiselle ohjaustyössä. (Öystilä 2019, 103–106.)

Heikkinen (2007, 155) siteeraa kirjassaan prosessidraaman ja koulutuksen kansanvälistä toimijaa Cecily O’Neillia (1995) kirjoittaessaan draamaohjaajalle suotavia ominaisuuksia olevan muun muassa luovuus, kekseliäisyys, dialogisuus ja uteliaisuus. Lisäksi draamaohjaajan tulisi sietää epävarmuutta sekä odottamattomia ja äkillisiä muutoksia. Öystilän (2019, 104–106, 135) mukaan on tärkeää, että ohjaaja antaa osallistujille positiivista palautetta sekä kannustusta ja antaa jokaisen tehdä roolinsa haluamallaan tavalla, antamalla kokea, mitä on olla jonkun toisen roolissa. Toiminnan päätyttyä jokaisen osallistujan tulee voida ilmaista tunteensa ja tuoda esiin kokemuksensa.

Airaksisen ym. (2015, 20–22) mukaan erityisryhmien teatterikerhon ohjaamisessa on hyvä ottaa huomioon samoja asioita kuin muussakin ohjaamisessa:

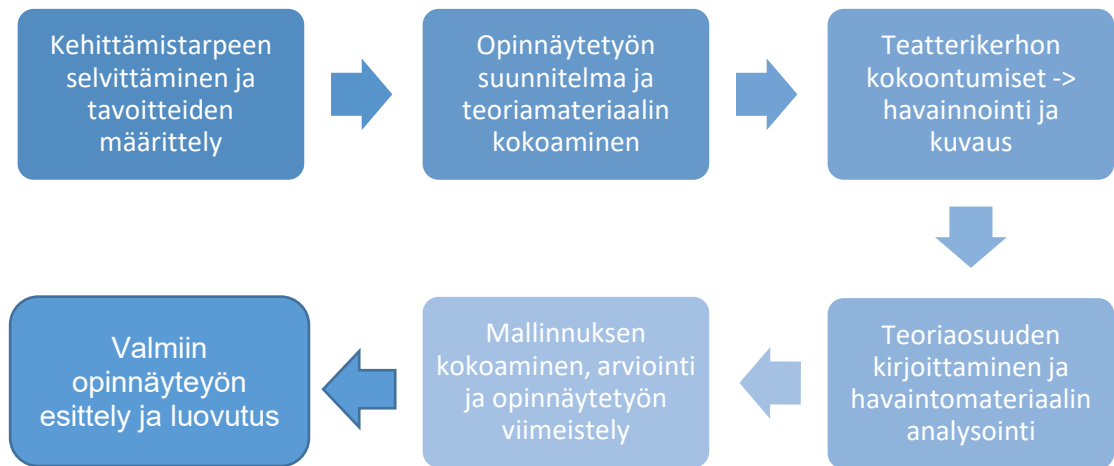
osallistujien taustatietojen kartoittaminen, resurssit, ajan jaksottaminen ja yksityiskohtainen suunnittelu sekä tavoitteiden asettaminen. Lisäksi on hyvä olla varasuunnitelmat mahdollisten toimintaan vaikuttavien yllätysten varalle.

## **6 OPINNÄYTETYÖPROSESSI**

Opinnäytetyömme täyttää toiminnallisen opinnäytetyön tunnusmerkit, sillä toiminnallinen opinnäytetyö voidaan nähdä kehittämistoimintana, jonka perusteella syntyy jokin uusi asia: tuotos voi olla esimerkiksi prosessikuvaus tai malli. Myös tutkimuksella voi olla osansa kehittämistoiminnassa ja sen tuloksilla voidaan auttaa tuotoksen syntyä. Toiminnallisen opinnäytetyön ominaispiirteisiin kuuluu läheinen yhteistyö kehittämistoiminnan toimijoiden kanssa. Heidän kanssaan ollaan dialogisessa vuorovaikutussuhteessa keskustellen, ideoiden, hankittua aineistoa arvioiden ja antaen palautetta puolin ja toisin. (Salonen 2013, 6–7, 13.) Parityönä tehdyssä opinnäytetyössämme syntynyt tuotos on erityislasten ja -nuorten teatterikerhon osallisuutta tukeva ohjaamisen malli.

Opinnäytetyömme toteutus lähti liikkeelle kehittämistarpeen selvittämisestä, saatavilla olevan tiedon kartoittamisesta ja tavoitteiden määrittelystä, jonka jälkeen teimme opinnäytetyön suunnitelman. Toteutusvaihe sisälsi teatterikerho-kokoontumisten havainnoinnin sekä kehittämistoiminnassa mukana olevien toimijoiden haastattelut, kehittämistä tukevan tiedon keräämisen ja lopuksi ohjaamisen mallin työstämisen. Prosessin lopuksi viimeistelimme mallinnuksen, arvioimme tuotosta ja prosessia yhdessä toimijoiden kanssa ja kirjoitimme opinnäytetyöraportin. (Salonen 2013, 17–19.) Opinnäytetyömme prosessi on kuvattu alla (kuva 3).





Kuva 3. Opinnäytetyön prosessi

Toiminnallisen opinnäytetyön toteutuksesta ja konkreettisen tuotoksen laatimisesta kirjoitettavassa raportissa kerrotaan mitä on tehty, miksi ja miten. Kirjallisessa raportissa esitellään johdonmukaisesti ja jäsennellysti tehdyn työn prosessi kokonaisuudessaan sekä tuodaan esille sen tuottamat tulokset ja johtopäätökset. Raportissa tulee myös käsitellä sitä, miten prosessia, siitä syntyneitä tuotosta ja omaa oppimista on arvioitu, joten se kertoo myös tekijän ammatillisesta kehityksestä ja osaamisesta. (Vilkkä & Airaksinen 2003, 65–66.)

Toiminnan ja prosessin mallinnuksesta kerrotaan Luukkosen ym. (2012, 13–14, 55) raportissa, jossa tarkastellaan mallinnusta SOLEA-hankkeen organisaatioiden prosessimallinnuksen käytäntöihin liittyneen kyselytutkimuksen tietojen perusteella. Raportin mukaan mallintaminen lähtee liikkeelle tilanteesta, jossa määritellään muun muassa tavoitteet, tarkoitus ja resurssit. Mallinnuksen kohteena on mallinnuksessa kuvattava toiminta sekä siihen liitoksissa olevat toimijat. Toiminnasta ja siihen liittyvistä tekijöistä voidaan kerätä tietoa erilaisin menetelmin, esimerkiksi havainnoimalla, haastatteleamalla asiantuntijoita ja keskustelemalla heidän kanssaan toiminnan elementeistä. Mallinnus johtaa ymmärrystä lisäävään tulokseen, joka kootaan edelleen hyödynnettäväksi tuotokseksi: paperiseksi dokumentiksi tai sähköiseen muotoon.

## 6.1 Menetelmät

Tutkimusmenetelmien käyttö toiminnallisessa opinnäytetyössä on väljempää, kuin jos tehtäisiin tutkimuksellista opinnäytetyötä, vaikkakin molemmissa voidaan käyttää samoja menetelmiä. Toiminnallisessa opinnäytetyöprosessissa

tutkimusmenetelmiä hyödynnetään lähinnä tiedon kartuttamiseen ja selvitysten tekemiseen, jotta tuotoksen kokoamiseksi saadaan kaikki tarpeellinen materiaali. Laadullinen tutkimusmenetelmä sopii käytettäväksi silloin, kun halutaan kokonaisvaltaisesti ymmärtää ja selvittää jotain tiettyä ilmiötä: merkityskokonaisuutta, joka ilmenee sosiaalisesti ja on ihmisten välinen. (Vilka & Airaksinen 2003, 57, 63; Vilka 2015, 75.) Teatterikerhon ohjaamisen mallia varten päätimme kerätä tietoa laadullisin menetelmin: havainnoimalla teatterikerhon kokoontumisia ja haastatteleamalla teatterikerhon ohjaajia havainnoinnin tueksi. Haastattelut toteutettiin avoimina haastatteluina. Avoimelle haastattelulle tyypillistä on, että sitä ei rakenneta ennalta päätettyjen kysymysten tai teemojen ympärille, vaan haastattelutilanne on vuorovaikutuksellinen ja se etenee usein haastateltavan antamien vastausten ja kuvausten johdattelemana (Vilka 2015, 81).

Erityislapsille ja -nuorille suunnatun teatterikerhon ohjaamisesta on niukasti saatavilla tietoa. Opinnäytetyön toteutuksen kannalta olikin oleellista, että pääsimme keräämään aineistoa teatterikerhon toimintaa havainnoimalla. Havainnoinnin käyttäminen aineistonkeruumenetelmänä on perusteltua silloin kun ilmiöstä on muutoin vaikea saada tietoa (Tuomi & Sarajärvi 2018, luku 3.2; Vilka & Airaksinen 2003, 57). Havainnoinnin muotona käytettiin tarkkailevaa havainnointia, joka Hirsjärven, Remeksen ja Sajavaaran (2007, 208) mukaan toimii tilanteissa, joissa on kysymys ennakoimattomista tapahtumista ja tilanteen mukaan elävistä ja muuttuvista vuorovaikutussuhteista.

Olimme paikalla teatterikerhon kokoontumisissa ja videoimme ne. Teimme muistiinpanoja sekä paikan päällä että videoita katsoessamme. Tapahtumat ja havainnot purettiin kirjalliseksi dokumentiksi selvityksen tekemiseksi ja tiedon kartuttamiseksi, kuitenkin tekemättä varsinaista sisällönanalyysiä, joka ei toiminnallisessa opinnäytetyössä ole välttämätöntä (Vilka & Airaksinen 2003, 57–58). Tarkoituksenamme oli hakea prosessin eri vaiheiden merkityksiä ohjaustoiminnalle, joiden avulla kartoitimme esiin nousevaa ohjaamisen mallia: tapaa kohdata ja ohjata erityislapsia ja -nuoria. Kaikissa kolmessa teatterikerhokokoontumisessa toistui sama rakenne ja niistä välittyi myös ohjaajan kohtaamisen laatu. Lisäksi havainnointitilanteissa huomioimme osallistujien yhdessä tekemisen iloa ja riemua, jotka näkyivät iloisina kasvonilmeinä, nauruna ja innostuneena toimintana. Lasten ja nuorten yhdessäolo ja vuorovaikutus

näyttäytyivät meille luonnollisena ja rentona. Osallisuutta tukeva ohjaaminen tuli esiin ohjaajan tavasta huomioida jokainen lapsi omana itsenään mukauttamalla ohjausta jokaisen yksilöllisten tarpeiden mukaan. Näiden tietojen ja havaintojen perusteella meille syntyi selkeä kuva teatterikerhotoiminnasta ja sen rakenteesta.

Havainnoinnin tueksi keräsimme aineistoa haastattelemalla erityislasten ja -nuorten teatterikerhotoiminnan taustavoimaa ja ohjaajaa Piia Kleimolaa sekä ohjaaja Miia Jyrästä sekä yhdessä että Kleimolaa erikseen. Avoimet, tarkastelemamme ilmiön ympärille rakentuneet haastattelut toteutettiin sekä paikan päällä kasvokkain että Teams-sovelluksen avulla. Osan Teams-haastatteluista äänitimme, jotta pääsimme palaamaan niihin uudelleen tallentaaksemme tarkkaan ylös kaikki merkitykselliset tiedot. Haastattelimme Kleimolaa ja Jyrästä useampaan otteeseen opinnäytetyömme edetessä ja olimme heidän kanssaan toiminnalliselle opinnäytetyölle ominaiseen tapaan, kuten Salonen (2013, 6) kirjoittaa, tiiviissä yhteistyössä sekä dialogisessa vuorovaikutussuhteessa. Kartoitettavia haastatteluja käytimme apuna havaintojemme ymmärtämisessä ja tulkinnassa sekä merkitysten todentamisessa (Tuomi & Sarajärvi 2018, luku 3.1.1). Emme analysoineet haastatteluja erikseen vaan ne olivat Vilkan & Ayraksisen (2003, 58) kirjaan viitaten konsultaationa saatua tietoa ja tarkoitettu havainnoinnin avulla kerätyn aineiston pohjalta tekemiemme päätelmien sekä argumentoinnin tueksi ja ne toimivat lähdeaineistona.

## **6.2 Toteutus**

Kuten jo aiemmin raportissa kerroimme, opinnäytetyömme aihe löytyi Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulun tarjoamasta aihepankista. Olimmekin heti sen nähtyämme yhteydessä toimeksiantajaan ja pääsimme pian tapaamaan häntä Kuusankoskelle Toimintavoima Oy:n tiloihin. Paikalla oli myös teatterikerhon ohjaajana toimiva Miia Jyräs. Opinnäytetyön suunnitelman teimme vuoden 2020 elokuussa ja syyskuun alussa pidimme suunnitteluseminaarin yhdessä ohjaavan opettajan kanssa. Erityislasten ja -nuorten teatterikerhon toteutus ehti koronaviruksen takia matkan varrella supistua esitykseen tähtävistä kymmenen kerran harjoituskokoontumisista kolmeen kokoontumiskertaan, joista koostettiin videotallenne. Ennen teatterikerhokokoontumisia

olimme toimeksiantajaan ja teatterikerhon ohjaajaan yhteydessä sähköpostitse ja Teams-sovelluksen välityksellä taustatietojen saamiseksi sekä asioiden järjestelyä ja suunnittelua varten.

Opinnäytetyömme havainnointia, videointia ja kartoittavia haastatteluita varten olimme laatineet tutkimusluvan toimeksiantajan kanssa. Olimme myös erikseen laatineet lasten vanhemmille kirjeen, jossa esittelimme itsemme ja opinnäytetyön tarkoituksen. Kirjeessä pyysimme kirjallisen luvan lapsen havainnointia ja videokuvaamista varten. Huoltajia pyydettiin myös kertomaan havainnoinnista ja videoinnista teatterikerhoon osallistuville lapsilleen ja kysymään heiltä siihen lupa.

Teatterikerhoon osallistuvia erityislapsia ja -nuoria oli yhteensä 14: 3 tyttöä ja 11 poikaa, joista muutamilla oli kokoontumisissa mukanaan avustaja tai tulkki. Kahdessa kokoontumisessa oli mukana myös ohjaaja Miia Jyräksen tytär niin sanottuna tukilapsena. Kleimolan (2021a) mukaan tukilapsi, joka voi olla ohjaajan oma tai muu tuttu lapsi, tuo ryhtiä esitykseen tukemalla muuta ryhmää ja toimimalla samalla avustajana itse sitä tiedostamatta. Jyräs (2021) sanoi, että tukilapsen mukana ololla on myös sosiaalinen näkökulma: hän on vertainen ja ystävällinen. Tukilapsen roolia ei kuitenkaan tuoda toiminnassa esiin, vaan hän on osallistuja muiden joukossa. Suurin osa osallistujista oli 9–15-vuotiaita, mutta mukana oli myös kaksi aikuista. Kahteen viiden lapsen ja yhteen neljän osallistujan ryhmään jaetut kerhokokoontumiset toteutettiin Kuusankosken Taideruukissa Toimintavoima Oy:n tiloissa marraskuussa 2020 kolmena perättäisenä keskiviikkoiltana kello 17.15–18.45. Toinen meistä kuvasi kokoontumiset videolle ja toinen teki muistiinpanoja havainnoista. Videokameran saimme lainaksi koululta.

Meidät opiskelijat sekä paikallaolomme syy esiteltiin kokoontumisten alussa osallistujille. Yhdyimme myös kuvattujen kohtausten loppuapludeihin, mutta muuten pyrimme pysymään taustalla kokoontumisen ajan. Kahdella ensimmäisellä kokoontumiskerralla ohjaajana toimi Miia Jyräs ja kolmannella kerralla Piia Kleimola. Avustajana puvustuksessa ja muissa järjestelyissä oli Leila Pörsti. Koulutuskeskus Salpauksessa mediapalvelujen toteuttajaksi opiskeleva Eetu Pesu kuvasi koulutyönään teatterikerhokokoontumisista materiaalia noin 4 minuuttia kestävän videotallenteen tekoa varten. Olimme suunnitelleet

haastattelevamme lapsia teatterikerhokokoonantumisten yhteydessä, mutta jouduimme jättämään ne pois korona epidemiasta johtuneiden muutosten takia sekä lasten terveys ja turvallisuus huomioiden.

Tammikuussa 2021 kirjoitimme raportin teoriaosuutta sekä katsoimme teatterikerhon kokoonnutmisista kuvaamiamme videoita uudelleen ja teimme niiden perusteella lisää havaintoja. Keskustelimme tekemistämme havainnoista keskenämme Teams-sovelluksen välityksellä, nostimme esiin merkityksellisiä asioita ja kaikissa kokoonnutmisissa toistuvia toimintoja ja seikkoja, joiden perusteella meille alkoi syntyä käsitys erityislasten ja -nuorten teatterikerhon ohjaamisen mallista. Havainnoinnin tueksi, ymmärryksemme lisäämiseksi ja lisätietoja saadaksemme haastattelimme Piia Kleimolaa ja Miia Jyrästä alkuvuonna 2021. Lähetimme myös sähköpostitse Piia Kleimolan välittämänä teatterikerhoon osallistuneiden lasten vanhemmille kaksi avoimesti vastattavaa kysymystä sisältäneen kyselylomakkeen. Kerroimme toivovamme vastauksia opinnäytetyötämme varten tehdyn havainnoinnin tueksi. Kyselyssä pyysimme vanhempia vastaamaan anonyymisti kysymyksiin lapsen teatterikerhoharrastuksen tuomista kokemuksista ja kertomaan mielipide sen positiivisista ja/tai negatiivisista vaikutuksista lapsen elämään. Emme kuitenkaan yrityksistä huolimatta saaneet vastauksia kyselyymme.

Koostimme mallinnusta pikkuhiljaa kevään kuluessa ja heinäkuussa kävimme mallinnusta läpi yhdessä Kleimolan kanssa. Elokuussa saimme ohjaamisen mallin valmiiksi hiottuamme sitä niin sisällöllisesti kuin visuaalisestikin. Valmiin ohjaamisen mallin arvioimme yhdessä opinnäytetyön tilaajan kanssa.

### **6.3 Tuotoksen valmistuminen – ohjaamisen malli**

Mallinuksessa oli tavoitteena tuoda tiivistetysti esille keskeisimmät asiat ohjauksessa sekä teatterikerhon toteuttamisessa, kuten toiminnan arvot ja rakenne, avustajien ja sidosryhmien tarpeellisuus sekä ohjaajan persoona ja vuorovaikutus. Halusimme mallin helposti käytettävään ja jaettavaan muotoon, joka olisi myös visuaalisesti miellyttävä ja selkeä.

Havainnoidessamme teatterikerhon kokoontumisia, huomasimme siinä elementtejä, jotka toistuivat jokaisella kerralla. Kokoontumisen alussa ohjaaja kyseli kuulumisia ja kävi osallistujien kanssa läpi aikaisempia teatterikerhon projekteja, joissa lapset olivat olleet mukana. Läsnaolijat esiteltiin ja aloitukseen liittyi myös toiminnallinen osuus, kuten tanssia ja leikkejä musiikin tahdissa. Panimme merkille, että aloitukseen käytettiin runsaasti aikaa ja sillä tuntui olevan osallistujia rentouttava ja ryhmäyttävä vaikutus.

Itse toiminta aloitettiin roolijaolla, roolivaatteiden valinnalla ja vuorosanojen avulla. Tämän jälkeen esitykset harjoiteltiin ja esitettiin. Mikäli lapsella oli avustaja, hän oli toiminnassa mukana tukemalla osallistumista fyysisesti ja suullisesti. Ohjaaja tuki jokaisen osallisuutta mukautuen toiminnassaan osallistujien tarpeiden mukaan. Hän liikkui lasten vierellä auttaen omilla ilmeillä, äänenpainoilla, eleillä sekä konkreettisesti sanoittamalla esittämään roolihahmojen tunnereaktioita. Yhdessä lasten kanssa mietittiin millä tavoin roolihahmo voisi reagoida tai ilmeillä esityksessä ja miltä se voisi kuulostaa. Vuorosanoissa autillettiin tarvittaessa, yksilöllisten tarpeiden mukaan. Ohjaaja antoi toimintaohjeita ja esimerkkejä koko ohjauksen ajan esimerkiksi kehonliikkeissä. Huomioimme myös, että osallistujat saivat jatkuvasti kehuja ja kannustusta.

Myös lopetus näyttäytyi toiminnassa tärkeänä vaiheena ja siihen oli lähes samankaltaisena toistuva rituaali: lapset kumarsivat ja saivat aplodit, kehut sekä kiitokset. Tämän jälkeen riisuttiin roolivaatteet ja harjoitus suljettiin huutamalla "that's it!" ja rooli kirjaimellisesti ravisteltiin pois päältä.

Huomasimme myös osallistujien suuren ikäjakauman sekä hyvin eri tasoiset haasteet esimerkiksi liikkumisessa ja puheentuotossa. Mietimme ryhmän yhteistä toimimista ja ohjaamisen haasteita näistä lähtökohdista. Emme kuitenkaan huomanneet, että nämä seikat olisivat estäneet tai vaikeuttaneet ohjausta. Osallistujat toimivat hyvässä hengessä ja yhteistyössä keskenään. Ohjauksen yksilöllisen huomioimisen tärkeys näyttäytyi juuri näissä tilanteissa; jokaisen osallisuus vaatii omanlaisen osallistumisen tukemista ja tässä mielessämme onnistuttiin hienosti. Jokaisella osallistujalla tuntui havaintojemme perusteella olevan hauskaa ja he vaikuttivat nauttivan näyttelemisestä.

Kokosimme omat havaintomme yhteenvedoksi ja samalla laitoimme ylös mieleen tulleita kysymyksiä ohjaamiseen liittyen. Halusimme kysymysten avulla varmistaa omia havaintojamme: olimmeko ymmärtäneet tilanteen oikein ja ajattelivatko ohjaaja ja toimeksiantaja asioista samoin. Kartoitimme kysymyksillä muun muassa tutun ohjaajan, yksilöllisen roolijaon, avustajien, taustatyön tekemisen (mikäli lapsiryhmä ei ole ennestään tuttu) ja roolivaatetuksen merkitystä sekä ohjaajalta vaadittavaa (ammatti)taitoa ja ominaisuuksia.

Alkuvuodesta 2021 pidetyssä Teams-palaverissa esittelimme havaintomme ja muistiinpanojemme yhteenvedon ja esitimme kysymykset. Olimme myös hahmotelleet erilaisia tyylejä toteuttaa mallinnus visuaalisesti. Pitkän verkkotapaamisemme aikana huomasimme, että olimme löytäneet paljon niitä asioita, joita Kleimola ja Jyräs pitivät ohjaamisessa olennaisina. Saimme myös haastattelun myötä lisätietoa meitä mietityttäneisiin seikkoihin. Kleimola lähestyi meitä vielä palaverin jälkeen sähköpostilla, jossa hän selkeytti omia ajatuksiaan teatterikerhon toiminnan periaatteista ja ydinasioista. Tutustuimme myös Kleimolan piirtämään miellekarttaan, jossa oli koottuna keskeisiä seikkoja teatterikerhon toiminnasta ja arvoista (kuva 4).



Kuva 4. Miellekartta teatterikerhotoiminnasta (Kleimola 2021c)

Miellekartta toimi inspiraationa mallinnuksen suunnittelussa. Ensimmäisessä versiossa otsikoimme mallin niin, että siitä löytyi aloitus, toiminta ja lopetus sekä arvot ja ohjaaja. Työstäessämme mallinnuksen sisältöä, arvot ja ohjaajan ominaisuudet muutettiin teatterikerhon kivijalaksi. Kleimola toivoi mallinnuksessa tulevan esille myös esityksen tärkeys kokemuksena, vaikka emme sitä omissa havainnoinneissamme päässeet näkemään, joten lisäsimme malliin myös oman otsikon esitykselle. Selkeytimme mallia nostamalla aloituksessa, toiminnassa ja lopetuksessa huomioitavat seikat, tavoitteet, tarkoituksen ja käytännön toiminnan selkeästi esille. Saadessamme hyväksynnän mallinnuksen tyylille, aloimme kehittää sen lopullista ulkomuotoa ja päädyimme toteuttamaan mallin PowerPoint-muotoon, jotta se olisi helposti luettavissa ja esiteltävissä verkossa. Esittelimme mallinnuksen Teamsissa Kleimolalle heinäkuussa 2021 ja kävimme sen yhdessä läpi dia dialta. Kleimolan toimesta täydensimme ja tarkensimme muutamia lauseita sekä muokkasimme otsikointia: Teatterikerhon kivijalka jaettiin kerhotoiminnan ja teatteritoiminnan kivijalaksi, jotta se kuvaisi sisältöä täsmällisemmin.

Mallinnus perustui tekemiimme havaintoihin sekä ohjaajan ja toimeksiantajan näkemyksiin näistä havainnoista. Olennaista tietoa kertyi lisäksi heidän kertomuksistaan niistä asioista, joita emme havainnoimalla voineet saada. Näitä olivat esimerkiksi teatterikerhon toimintahistoriaan, aiempien vuosien toteutuksiin ja niiden aikana kertyneisiin kokemuksiin liittyvät asiat. Näiden tietojen avulla pystyimme tuottamaan malliin tietoa muun muassa esityksen merkityksestä.

Yhteisen keskustelun lopputuloksena päädyimme nostamaan valmiiseen mallinnukseen (liite 2) seuraavia asioita: Tärkeintä on lapsi ja nuori itse, eli osallistujat, joista kukaan ei jää ulkopuolelle vaan jokainen on tärkeä osa esitystä omalla panoksellaan. Kerhon ohjaajan tulee osata oma taiteen alansa ja kohtaamisen laatu, luottaa omaan toimintaansa, olla joustava, mukautumiskykyinen ja kyettävä ohjaamaan yksilölliset tarpeet huomioiden. Hyvän ohjaajan ominaisuuksia on myös huumorintaju, luovuus ja kyky niin innostua kuin innostaakin. Osallistujien diagnooseilla ei ole merkitystä, vaan toiminta itsessään tuo esiin ohjauksessa tarvittavat tiedot lapsesta. Ohjaaja ei koskaan pärjää yksin, vaan hänellä on muu työryhmä tukena auttamassa, esimerkiksi



puvustukseen liittyvissä asioissa. Teatterikerhon toiminnan mahdollistaa rahoittaja, joka tässä kerhossa on Kouvolan kaupungin kulttuuritoimi ja muut sidosryhmät. Tärkeä rooli toiminnassa on osallistujan avustajilla, jotka ovat mukana toimimassa ja mahdollistamassa osallistumista. Myös lasten vanhemmilla ja läheisillä on oma merkityksellinen roolinsa tukijoukkoina. Näistä asioista muodostuu kerhotoiminnan kivijalka.

Teatteritoiminnassa tärkeät asiat koottiin yhteen teatteritoiminnan kivijalaksi, joka pohjautuu osallisuuteen sekä hetkessä elämiseen ja olemiseen ilman suorituskeskeisyyttä. Esitettäviksi tarinoiksi on hyvä valikoida sellaiset, joista löytyy mahdollisimman selkeitä roolihahmoja. Roolijaoissa ja vuorosanojen laadinnassa on olennaista huomioida osallistujan resurssit sekä se, millainen ryhmä on kyseessä. Myös osallistujien toiveita roolien suhteen tulee kuunnella. Niin harjoituksissa kuin esityksissäkin pyritään mahdollisimman selkeään viestintään ja konkreettiseen ohjaukseen, joka tulee yhdeltä ohjaajalta kerrallaan, jotta vältetään ristiriitaisia viestejä. Myös roolimerkit, kuten asusteet tai soittimet, kuuluvat olennaisena toimintaan, sillä roolimerkki auttaa osallistujaa astumaan rooliin.

Niin sanotulla tukilapsella on suuri merkitys sosiaalisena tukena, vertaisena ja ystävänä, joka tukee ryhmää antaen myös harjoituksiin ja esitykseen ryhtiä. Tukilapsen roolia ei kuitenkaan nosteta toiminnassa esiin, vaan hän on osallistuja siinä missä muutkin, osana ryhmää. Tukilapsi on ohjaajalle tuttu, teatteria harrastava lapsi, eikä erilaisten ryhmien kanssa toimiminen ja harjoittelu ole hänelle vierasta.

Teatterikerhon toiminnalla on selkeä rakenne ja se jaetaan mallissa neljään osa-alueeseen: aloitukseen, toimintaan, lopetukseen ja esitykseen. Aloituksella on tärkeä rooli, johon tulee käyttää riittävästi aikaa. Se edesauttaa osallistujien kohtaamista yksilöllisesti sekä tuo ymmärrystä ohjaajalle ja muulle työryhmälle siitä, millainen ryhmä ja millaiset osallistujat ovat kyseessä. Aloituksessa vaihdetaan kuulumisia, keskustellaan ja siinä on toiminnallinen osio, joka pitää sisällään mm. musiikkia, liikettä ja draamaharjoituksia. Aloitus valmistaa harjoituksiin ja sen aikana luodaan yhteiset pelisäännöt toiminnalle eli draamasopimus. Tämä selkeyttää sitä, miten toiminta etenee ja mitä kokoon-tumiskerran aikana on tarkoitus tehdä.

Toimintaosuus kiteytyy aivan omanlaiseensa, osallisuutta tukevaan liveohjaamiseen, joka on konkreettista, toiminnallista ohjaamista fyysisesti, eleillä sekä ilmeillä tukien ja vuorosanoissa tarvittaessa auttaen. Se on myös kannustamista ja innostamista jatkuvan palautteen avulla. Ohjaaja kulkee rinnalla koko ajan lapsen tuen tarpeet huomioiden; toiminnassa edetään ja ohjausta sovelletaan osallistujien ehdoilla sekä lapsen voimavarojen ja vahvuuksien mukaan. Toiminnassa on hyvä huomioida myös se, että jokainen läsnäolija osallistuu toimintaan jossain muodossa, eikä tilassa ole tarkkailijoita. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että myös mahdolliset katsojat vähintään esitellään harjoitusten aluksi. Toimintaa tauottaa osallistujille tärkeä mehu ja piparihetki.

Myös lopetuksella on olennainen merkitys toiminnassa. Sen tehtävä on auttaa osallistujaa ulos roolistaan ja tässä roolimerkit toimivat hyvänä apuna. Lopetuksessa käydään läpi mitä harjoituksissa on tehty, mitä opittiin, miltä tuntui ja mitä jäi mieleen. Siinä toistuvat samat rituaalit sekä toiminnot, jotka tuovat osallistujalle luottamusta ja turvaa. Ne myös mahdollistavat rauhallisen, yhteisen lopetuksen toiminnalle valmistaen osallistujia seuraavaan harjoitukseen.

Päällimmäisenä teatterikerhon toiminnasta nousee tekemisen ilo; se ei ole suorituskeskeistä eikä sillä pyritä virheettömyyteen, vaan tärkeintä on yhteinen tekeminen, joka huipentuu esitykseen läheisille, perheille ja muille kiinnostuneille. Esitys tuo toiminnalle selkärankaa, tavoitteen ja päämäärän. Esityksen tarkoitus on tuottaa onnistumisen ja osallisuuden kokemusta, iloa, yhteisöllisyyttä sekä tekemisen riemua. Esitys mahdollistaa osallistujan nähdäksensä ja kuulluksi tulemisen ja myös katsojista tulee osallisia yhdessä jaetun jännityksen ja onnistumisen ilon kautta.

## **7 OHJAAMISEN MALLIN ARVIOINTI**

Arvioimme Teams-palaverissa yhdessä toimeksiantajan kanssa valmista teatterikerhon ohjaamisen mallia. Kävimme läpi mallille asettamiimme tavoitteita ja niiden toteutumista sekä sitä, miten olimme onnistuneet taltioimaan erityisryhmän ohjaamisessa olennaisia asioita. Tulimme yhdessä johtopäätökseen, että olemme onnistuneet tavoitteiden saavuttamisessa hyvin ja malli vastaa toimeksiantoa. Toimeksiantaja Kleimola (2021d) korosti olevansa erityisesti

tyytyväinen siihen, että malli on saatu kompaktiin muotoon niin, että kaikki olennaiset asiat on huomioitu.

Saimme tallennettua malliin teatterikerhotoiminnassa olennaisia ja sen mahdollistavia seikkoja. Ennen kaikkea mallista nousee esiin sen jokaisen osallisuutta ja yhteisöllisyyttä tukeva, yksilöllisesti toteutettu ohjaaminen. Osallisuuden tukemisessa oleellista on osallistumisen mahdollistaminen. Tämä toteutuu mallissa huomioimalla yksilölliset tarpeet mm. roolijaossa ja vuorosanoissa sekä soveltamalla esityksiä niin, että jokaiselle löytyy tapa olla mukana siinä määrin ja sillä tavoin kuin itse haluaa. Avustajien ollessa mukana toiminnassa, toteutuu mallissa osallisuus myös esteettömyyden ja kommunikoinnin osalta: he avustavat lasta liikkumisessa ja mahdollistavat vuorovaikutuksen esimerkiksi käyttämällä viittomia. Mallinnuksen kokoaminen itsessään on yksi osallisuutta eteenpäin vievä ja tukeva teko, sillä sen avulla voidaan kouluttaa ja innostaa myös muita toimijoita kohtaamaan erityisryhmiä sekä toivottavasti lisää vastaavaa kerhotoimintaa.

Olemme mielestämme tehneet näkyväksi myös sen ilon ja riemun, jota onnistumisen kokemukset ja yhteinen toiminta osallistujilleen tuottaa korostamalla mallissa kerhotoiminnan tavoitetta olla ensisijaisesti yhteisöllisyyteen, osallisuuteen ja iloon tähtäävää toimintaa ilman suorituskeskeisyyttä. Malli pohjautuu kulttuurihyvinvointiin, ajatukseen jokaisen yhdenvertaisesta mahdollisuudesta osallistua taide ja kulttuuritoimintaan sekä osallisuuden ja yhteisöllisyyden edistämiseen kulttuurin avulla (Laki kuntien kulttuuritoiminnasta 2. §) ja mielestämme tämä lähtökohta näkyy lopputuloksessa.

Halusimme mallista sellaisen, että se toimii myös itsenäisenä, opinnäytetyöstä erillisenä osiona. Tästä syystä johtuen jouduimme tinkimään diatekstien tiivistämisestä, jotta olennainen, selventävä tieto ei jäisi puuttumaan ja malli olisi helposti ymmärrettävissä myös niille, jotka eivät opinnäytetyön raporttia lukisi. Pyrkimyksemme oli tehdä visuaalisen ilmeen avulla mallista mahdollisimman selkeä luettava ja mietimme monta kertaa työstämisen aikana, että olisiko jokin muu pohja kuin PowerPoint-diat toiminut tässä paremmin. Meillä ei kuitenkaan ollut sellaista graafisen suunnittelun osaamista, jota olisimme toisenlaisen pohjan toteuttamiseen tarvinneet ja toisaalta PowerPointin vahvuus on siinä, että se on helposti esitettävissä ja jaettavissa muille. Keskityimme siis

tekemään dioista niin selkeät kuin mahdollista ja niin toimeksiantajan kuin itsemme mielestä onnistuimme tässä hyvin. Kuvat olisivat saattaneet tuoda elävyyttä mallinukseen, mutta toisaalta myös tuoda lukijalleen mielikuvan, että malli on toteutettavissa vain tietynlaisen ryhmän, esimerkiksi kehitysvammaisten ohjauksessa. Tästä syystä jätimme kuvat pois itse mallinnuksesta.

Pohdimme myös taltioimamme ohjaamisen mallin käytettävyyttä vastaavissa teatteriproduktioissa tai miten sitä voidaan soveltaa yleensä erityisryhmien kanssa ohjaustoiminnassa. Ohjaamisessa tapahtuvan vuorovaikutuksen ja kohtaamisen tavan toimivuutta muissa projekteissa sekä ohjaustilanteissa on kuitenkin hankala arvioida, sillä myös ohjaajan persoonalla on iso vaikutus toteutuksessa. Myös ryhmä, tilat ja aikataulut vaikuttavat siihen, missä määrin mallissa esitettyä toimintatapaa voi toteuttaa. Vaikka mallissa on hyvin hyödynnettävissä konkreettinen tapa toimia ja kohdata erityisryhmiä, on sitä osattava soveltaa omaan toimintaan.

Esimerkiksi tässä teatterikerhossa ei juurikaan tehdä etukäteen taustatyötä eikä kysyä osallistujien diagnooseja, vaan ohjaaja luottaa, että toiminnan edessä muodostuu sopiva tapa ohjata. On kuitenkin huomioitava, että moni osallistujista on ohjaajalle tuttu jo useamman vuoden ajalta ja tämä auttaa ryhmän kanssa toimimisessa. Nähdäksemme tietämättömyys osallistujien taustoista tai diagnooseista ei kaikissa tilanteissa kuitenkaan toimi. Täysin uutta ryhmää kootessa tulisi mielestämme huomioida tietyt ominaisuudet, esimerkiksi vaikeat äänyliherkkyydet: pystyykö osallistuja olemaan samassa tilassa mahdollisesti kovaäänisten osallistujien kanssa vai voiko tästä syntyä jopa fyysinen konflikti? Onkin hyvä ymmärtää, että mallinnus on tehty esimerkiksi ja sitä hyödynnettäessä tulee huomioida omaan ryhmään vaikuttavat asiat, jotta toiminta on varmasti kaikille osallistujille turvallista ja iloa tuottavaa.

Kuinka paljon mallia tulevaisuudessa hyödynnetään, näkyy vasta pidemmän ajan kuluessa, sillä se riippuu täysin eri tahojen innostuksesta erityisryhmien teatteritoiminnan järjestämistä kohtaan. Toivoisimme myös, että malli antaisi inspiraatiota ja käytännön vinkkejä ihan jokapäiväiseen ohjaamiseen, kohtamiseen ja toiminnan järjestämiseen, esimerkiksi lastensuojelussa tai vammaisten parissa työskenneltäessä, mutta toiveemme toteutumista on vaikea

todentaa. Voimme kuitenkin olla varmoja siitä, että malli tulee saamaan näkyvyyttä verkossa toimeksiantajan kautta ja on kaikkien halukkaiden saatavilla verkkosivuilla. PowerPoint-diat mahdollistavat mallin sujuvan esittämisen esimerkiksi erilaisissa verkkopohjaisissa koulutuksissa ja luennoilla sekä linkittämisen toimeksiantajan ja muiden verkostojen verkkosivuille.

## 8 POHDINTA

Tekemisen ilo ja osallisuus kuuluvat kaikille. Tämän saimme iloksemme elävästi tuntea ja kokea havainnoidessamme erityislasten ja -nuorten teatterikerhon kokoontumisia opinnäytetyötämme varten. Kokoontumisissa välittynyt iloinen, välitön ja rento tunnelma vahvistivat käsitystämme erityisryhmille järjestetyn toiminnan tärkeydestä ja saimme aistia yhteisöllisyyden sekä osallistumisen tuomaa mielihyvää. Näimme myös sen, kuinka tärkeää on ohjaajan osallistuminen ja heittäytyminen tehtäväänsä sekä osallistujien aito kohtaaminen. Erityislasten ja -nuorten ohjaamisessa nousevat esiin erityiset piirteet, elementit ja menetelmät, omanlaisensa osallisuutta tukeva ohjaamisen malli, jonka prosessi toi hyvin esiin. Saimme sen mielestämme hyvin taltioitua tuotokseen, erityislasten ja -nuorten teatterikerhon ohjaamisen malliin.

Korona-epidemian tuomista haasteista huolimatta opinnäytetyön toteutus eri vaiheineen pysyi aikataulussa ja saimme kerättyä tarvittavan tiedon ja havainnot. Emme kokeneet läsnäolomme teatterikerhokokoontumisissa aiheuttaneen hämmennystä tai vaivautuneisuutta osallistujissa ja uskomme, että saimme aitoja havaintoja teatterikerhotoiminnasta ja sen antamista tunnelmista. Havainnointien videointi oli hyvä päätös, sillä palasimme niihin myös raportin kirjoitusvaiheessa ja saimme niistä tukea kokoontumisissa tekemiimme muistiinpanoihin ja tulkintoihin.

Opinnäytetyömme on toteutettu parityönä ja onnistuimme mielestämme hyvin työnjaossa. Havainnot kirjasimme erikseen ja kokosimme ne yhdeksi kokonaisuudeksi. Olimme tehneet teatterikerhokokoontumisista paljon samoja havaintoja, mutta molemmat olivat tehneet myös omia havaintoja, jotka toiselta oli jäänyt huomioimatta. Kaksi havainnoijaa, eri tavalla kokevaa ja tulkitsevaa ihmistä näkee yhdessä enemmän, joka hyödytti ohjaamisen mallin kokoamista ja oli jopa välttämätöntä riittävän kokonaiskuvan saamiseksi.

Raportin kirjoittamistyön olimme jakaneet molemmille yhtä pitkiin osuuksiin luvuittain, mutta yhteistä pohdintaa vaativia osuuksia kirjoitimme yhdessä. Luimme koko raportin laatimisen ajan myös toistemme kirjoittamia tekstejä. Pohdimme tuotettua tekstiä myös yhdessä ja annoimme kommentteja sekä muutosehdotuksia toisillemme. Yhteistyö sujuikin hyvin, se oli mieluista, opettavaista ja rakentavaa. Koimme, että yksilölliset vahvuutemme täydensivät työssä toisiaan ja opinnäytetyön toteuttaminen parityönä oli onnistunut valinta. Mielestämme saimme myös raportin tekstin yhtenäiseksi kahdesta kirjoittajasta huolimatta. Tiedon kerääminen, kirjoittaminen ja kirjoittamiemme tekstien lukeminen yhä uudelleen auttoivat jäsentämään ja sisäistämään havainnoimaamme ja kirjoitustyön tuloksena oppimaamme tietoa.

Yhteistyö opinnäytetyön tilaajan kanssa oli antoisaa ja hedelmällistä. Saimme Teams-kokoukset vaivattomasti sovittua ja koimme, että tilaajalla oli koko prosessin ajan into ja motivaatio olla mukana synnyttämässä erityislasten ja -nuorten teatterikerhon ohjaamisen mallia yhdessä meidän kanssamme kiireistään huolimatta. Teams-kokoukset tuottivat meille valtavasti tietoa, jossa tilaajan pitkä kokemus ja hyvä ulosanti nousivat suureen merkitykseen. Toisaalta me opiskelijat puimme havaintojemme kautta sanoiksi asioita, joita tilaaja ei välttämättä ollut tiedostanut, mutta huomasi ne mallin kokoamisen kautta tärkeiksi. Havaintomme teatterikerhokokoontumisista ja opinnäytetyön tilaajan sekä ohjaajan tuottama tieto keskustelujen yhteydessä tukivat toisiaan, ja yhteistyön avulla kehitimme erityislasten ja -nuorten teatterikerhotoimintaa edistämään erityisen ohjaamisen mallin. Koimme, että mallin kokoamisessa oli hyötyä myös monialaisesta yhteistyöstä, kun prosessissa oli mukana kulttuurialan ammattilainen sekä sosiaali- ja terveysalan osaamista ja jokainen toi oman alansa näkemyksen kokonaisuuteen.

## **8.1 Oman oppimisen arviointi**

Teatterikerhokokoontumisten seuraaminen opetti meille opiskelijoille draaman käytön mahdollisuuksista erityislasten ja -nuorten ohjaustoiminnassa. Saimme itse nähdä, kuinka draaman avulla osallistujat rohkaistuivat eläytymään, näkymään ja kuulumaan joukossa sekä tuomaan esille toiveitaan, tunnelmiaan ja tunteitaan. Se oli väylä itsensä ilmaisuun, osallisuuteen ja huomioiduksi tulemiseen, oikeuksiin, jotka kuuluvat kaikille. Yhtenä liikuttavana esimerkkinä

tunteiden ilmaisusta voimme kertoa tytöstä ja pojasta, jotka olivat hääparin roolissa näytelmässä ja sitä kautta uskalsivat näyttää iloa ja ihastusta toisiaan kohtaan myös esityksen päätyttyä, oikeassa elämässä. Heidän riemunsa näkyi ja tarttui meihin muihinkin läsnäolijoihin.

Opinnäytetyötä tehdessämme opimme, kuinka eri tavoin teatteritoimintaa voi toteuttaa erilaisten ihmisryhmien kanssa. Yleensä nähdään esityksiä, joissa pyritään täydellisiin suorituksiin, vuorosanojen ulkoa osaamiseen ja viimeistelyyn lavastukseen. Nyt pääsimme näkemään, kuinka antoisaa, iloista ja luovaa teatteritoimintaa voi toteuttaa myös aivan eri tavalla erityisryhmän kanssa, lopputuloksen ollessa ihastuttava ja elämyksellinen. Erityisryhmien kanssa rennosti toimiminen, kannustaminen ja liveohjaaminen näyttivät toimivan hyvin, kulloisenkin ryhmän ja tilanteen mukaan eläen. Myös yksilöiden kohdalla näkyi erilaisia osallistumisen mahdollisuuksia. Oli opettavaista todeta, että hänkin, joka ei tuota puhetta, eikä juurikaan ilmeitä tai eleitä, voi osallistua yhtenäiseksi nivoutuvaan esitykseen omalla tavallaan mukana ollen. Kleimolan (2021a) mukaan jokainen esitys muotoutuu sellaiseksi, kun sen kyseisellä ryhmällä kuuluukin tulla. Sitä ei voi tietää etukäteen, joten toiminnassa on siedettävä epävarmuutta.

Opinnäytetyötä tehdessämme pääsimme toteuttamaan yhteistyötä, jossa mukana oli kulttuurialan sekä sosiaali- ja terveysalan osaamista. Opimme, kuinka rikastuttavaa ja toinen toistaan opettavaa on tehdä monialaista yhteistyötä, eri alojen ammattilaisten kokemuksiä kuunnellen sekä tietoja ja taitoja yhdistellen. Kaiken kaikkiaan opinnäytetyön prosessi eri vaiheineen opetti paljon esimerkiksi tiedon keruusta sekä haastattelu- ja havainnointimenetelmien käytöstä. Opinnäytetyöprosessin aikana vallalla ollut koronaepidemia ja sen aiheuttamat muutokset tilanteiden kulussa opettivat paineensietokykyä ja uusien ratkaisumallien löytämistä.

## **8.2 Eettisyys ja luotettavuus**

Opinnäytetyön toteutuksen uskottavuus nojautuu eettisiin ratkaisuihin ja hyvien tieteellisten käytäntöjen noudattamiseen. Kaikessa aineiston keruuseen liittyvässä työssä tuotoksen ja raportin julkaisu mukaan lukien tulee noudattaa

rehellisyyttä, huolellisuutta ja tarkkuutta sekä soveltaa eettisesti kestäviä tiedonhankinta- ja arviointimenetelmiä. Opinnäytetyö on suunniteltu, toteutettu ja raportoitu puolueettomasti, tarkkaan ja tieteen vaatimusten mukaisesti. (Vilkkä 2015, 26–27, 125–126.) Tutkimuksen tuloksen, tässä tapauksessa syntyneen tuotoksen, voidaan sanoa olevan pätevä, kun se vastaa työlle asetettua päämäärää (Vilkkä 2015, 125).

Olemme varmistaneet opinnäytetyömme luotettavuuden ja eettisyyden hakemalla aiempaa tutkimustietoa asianmukaisista lähteistä, kuten tutkimusraporteista, väitöskirjatutkimuksista ja ammattikirjallisuudesta, niihin viitaten tiedon tuottajia kunnioittaen. Olemme myös tehneet riittävää ja huolellista aineiston keruuta havainnoinnin ja havainnointia tukevien haastattelujen avulla. Lähdeaineistoksi pyrimme valikoimaan mahdollisimman uutta tutkimustietoa ja tuoreita teoksia, joskin muutamassa kohtaa jouduimme tyytymään 2000-luvun alussa ilmestyneeseen lähteeseen.

Havainnointiaineiston laadun varmistamiseksi videoimme havainnointitilanteet, jotta pääsimme palaamaan aineistoon uudelleen, kerätäksemme teatterikerhon kokoontumisista kaiken mahdollisen tiedon tarkasti. Havainnointia tukevien haastattelujen kohteena olivat erityislasten- ja nuorten teatterikerhon toiminnasta vastaava Piia Kleimola ja pitkään toiminnassa mukana ollut, nyt ohjaajana toiminut Miia Jyräs, joilta saimme arvokasta ja ammattitaitoista tietoa ohjaamisesta, teatterikerhotoiminnasta ja sen merkityksistä selvitystemme laadun tueksi. Toiminnallisen opinnäytetyömme luotettavuutta lisää myös se, että olimme varanneet riittävästi aikaa prosessin eri vaiheisiin, suunnitteluun, toteutukseen ja raportointiin.

Ennen toiminnallisen opinnäytetyön prosessin aloitusta olimme allekirjoittaneet sopimuksen opinnäytetyöstä sekä tutkimuslupahakemuksen yhdessä toimeksiantajan kanssa. Eettisen toiminnan varmistamiseksi opinnäytetyömme tarkoituksesta ja tavoitteista oli tiedotettu opinnäytetyön tilaajan ja teatterikerhon ohjaajan lisäksi havainnoinnin kohteena oleville erityislapsille ja -nuorille sekä heidän huoltajilleen. Huoltajille toimitettiin lupakysely allekirjoitettavaksi lasten ja nuorten havainnointia, videointia ja suunniteltuja haastatteluja varten. Heitä pyydettiin lisäksi kertomaan asiasta huollettavilleen ja pyytämään heiltä lupa havainnointiin ja videointiin. Opinnäytetyö toteutettiin havainnoitavien



henkilöiden yksityisyyttä kunnioittaen, kaikkien osapuolten oikeudet, vastuut ja velvollisuudet huomioon ottaen (Vilkkä 2015, 27–31). Osallistujien havainnointi tehtiin anonyymisti. Taltioitava videomateriaali ja lupakyselyistä syntyvät dokumentit säilytettiin huolellisesti prosessin ajan ja ne hävitetään asianmukaisesti opinnäytetyön prosessin päätyttyä.

Teatterikerhoon osallistuvilla lapsilla oli eritasoisia haasteita. Eettinen ongelma on voinut muodostua, mikäli osallistuva lapsi ei ole ymmärtänyt tapahtuvaa havainnointia ja sen tarkoitusta. Toivomme kuitenkin, että tiedotettuamme huoltajia ja avustajia asiasta etukäteen sekä havainnointitilanteessa paikan päällä siitä kerrottuamme saavutimme riittävän yhteisen ymmärryksen osallistujien kanssa.

Erityislasten ja -nuorten teatterikerhossa mukana olevan tukilapsen asemaa on hyvä miettiä myös eettisestä näkökulmasta. Nordström (2011, 73) on tutkinut kehitysvammaisten ja tyypillisesti kehittyneiden kouluikäisten lasten vuorovaikutussuhteita ja kirjoittaa artikkelissaan, että vammaisen ikätoveri saataan kokea enemmänkin tukea tarvitsevana kuin tasavertaisena toverina. Mielestämme onkin syytä kiinnittää huomiota siihen, että tukilapsi kokee itsensä tasavertaisena osallistujana yhdessä muiden kanssa, eikä hänen rooliaan tuen antajana korosteta. Tämä voi muodostua haasteeksi erityisesti silloin, jos ryhmässä on selkeästi tietyn toimintarajoitteen omaavia lapsia, jolloin tukilapsi nousee ryhmästä selkeämmin esiin.

Emme kuitenkaan havainnoineet tämän kaltaisia haasteita niinä kolmena kertana, kun olimme seuraamassa teatterikerhon kokoontumisia. Nämä ryhmät pitivät sisällään taidoiltaan eritasoisia osallistujia, joista kaikista ei päällepäin nähnyt heidän erityisyyttään. Tämän vuoksi myös tukilapsi sulautui joukkoon ja tuli kohdelluksi yhtä yksilöllisesti ja tasavertaisena muiden osallistujien kanssa. Vaikka tukilapsen tarkoitus on tuoda läsnäolollaan toimintaan ryhtiä ja sosiaalista tukea, on se enemmän luontaisesti toiminnassa syntyvää kuin tietoista tukemista. Tukilapsi on kuin palapelin palanen palapelissä, jossa jokaisella osallistujalla on oma paikkansa. Kleimola (2021c) toteaa, että ohjaajan on tärkeää tuntea tukilapsi entuudestaan. Teatterikerhossa tukilapset ovat aina olleet ohjaajalle tuttuja sekä sellaisia, joilla on jo kokemusta teatteritoiminnasta ja sitä kautta myös erilaisissa ryhmissä toimimisesta.

### 8.3 Ongelmat ja haasteet

Jo aiemmin raportissa kerroimme, kuinka koronavirus epidemia toi mukanaan haasteita opinnäytetyömme kulkuun. Ensinnäkin kymmenen kokoontumiskerran teatterikerho, joka viimeisellä kerralla olisi huipentunut esitykseen, supistui kolmeen, kerrallaan pienempien ryhmien kokoontumisiin. Viikoittaisten osallisuutta lisäävien tapaamisten pois jäänti oli varmasti menetys kaikille osallistujille. Lisäksi yhteisöllinen ja kaikki läheiset, osallistujat sekä muut toimijat yhteen keräävä teatteriesitys vaihtui kerholaisten perheille jaettavaan videotallenteeseen.

Koronavirusepidemiasta johtuen emme valitettavasti päässet tutustumaan erityislasten ja -nuorten teatterikerhoon osallistuneisiin lapsiin lähemmin, sillä jokainen lapsi osallistui vain yhteen kokoontumiskertaan. Olisi ollut mielenkiintoista seurata ja havainnoida ryhmän dynamiikkaa ja sen kehitystä pidempikestoisesti. Olisimme myös halunneet haastatella lapsia teatterikerhon antamista kokemuksista ja sen tuomista tunnelmista kokoontumisten yhteydessä. Side meidän ja lasten välillä jäi kuitenkin syntymättä, joten mielekäs haastattelujen toteuttamisen mahdollisuus jäi uupumaan. Myöskään supistuneiden teatterikerhokokoontumisten tiukka aikataulu ei olisi antanut tilaisuutta lasten haastatteluihin. Koronatilanne huomioiden esteenä oli lisäksi lasten tartuntariski, sillä monet heistä kuuluivat riskiryhmään ja pyrimme pitämään turvavälejä kokoontumisten turvallisuus huomioon ottaen. Vaikka mallinnus onnistui hyvin saamiemme havaintojen ja ohjaajien haastattelujen avulla uskomme, että olisimme saaneet aiheesta vielä enemmän irti useamman tapaamiskerran avulla.

Myös teatteriesityksen pois jäänti oli valitettavaa sekä meille ohjaamisen mallin taltioijille että erityisesti kaikille teatterikerhon toimintaan osallistuneille ja heidän läheisilleen. Esitys on aiempina vuosina Kleimolan (2021a) mukaan piirtynyt yhteiseksi tavoitteeksi, selkeäksi maaliksi, johon yhdessä pyritään. Jyräs (2021) kertoi, että se on ollut tärkeä hetki tulla kuulluksi ja nähdyksi yleisön edessä, kokea esiintymisen riemu ja ilo. Esitystä on porukalla jännitetty ja onnistumisista on yhdessä iloittu. Videossa jäi jakamatta tämä yhteisöllinen kokemus, joskin sekin toki toi iloa osallistujille. Vaikka emme päässeetkään ha-

vainnoimaan valmista, koko teatterikerhoryhmän teatteriesitystä, toimme esi-tyksen mukaan ohjaamisen malliin Kleimolan ja Jyräksen haastatteluissa ker- toman tiedon sekä videokuvauksista havainnoimamme aineiston perusteella.

Koronavirusepidemiasta johtuen jouduimme toteuttamaan Kleimolan ja Jyräk- sen haastattelut Teams-sovelluksen välityksellä. Olisimme kokeneet mielek- käämmäksi ja antoisammaksikin tavata heitä kasvokkain haastattelutilan- teissa. Onneksi kulunut vuosi on opettanut etäyhteyksien käyttöä ja vuorovai- kutusta Teams-kokouksissa ja uskomme saaneemme kerättyä kaiken mallin- nusta varten tarvitsemamme materiaalin näinkin.

Toimitimme kaksi avoimesti vastattavaa kysymystä sisältäneen kyselylomak- keen teatterikerhoon osallistuneiden lasten vanhemmille Kleimolan kautta, sillä meillä ei ollut vanhempien yhteystietoja. Haasteeksi osoittautui yllättäen se, että emme saaneet kysymyksiin yhtään vastausta. Kysymysten avulla oli- simme halunneet kartoittaa vanhempien näkökulmaa teatterikerhon antamista kokemuksista lasten elämään omien havaintojemme tueksi. Kun ensimmäisen lähetykserran jälkeen ei tullut yhtään vastausta, lähetettiin kysely uudelleen muutaman viikon kuluttua. Emme kuitenkaan saaneet lopulta yhtään vas- tausta kysymyksiimme, joten vanhempien näkökulma jäi valitettavasti opin- näytetyöstä pois. Tästä johtuen osallisuuden sekä ilon ja riemun kokemusten todentaminen jäi meidän omien havaintojemme sekä toimeksiantajan ja ohjaa- jan haastattelujen varaan.

Koronavirus epidemia on vaikuttanut myös opinnäytetyön raportin kirjoittami- seen ja työn tuotoksena syntyneen ohjaamisen mallin laatimiseen. Suotuisam- man koronaepidemiatilanteen vallitessa olemme tehneet opinnäytetyötä kas- vokkainkin, mutta suurimmaksi osaksi parityöskentely on toteutunut Teamsin avulla. Tämän myötä etätyöskentelytaitomme ovat kuitenkin mukavasti karttu- neet ja digiosaamisemme ottanut harppauksen eteenpäin.

#### **8.4 Jatkosuunnitelmat ja mallin käyttöönotto**

Osallistava, yhteisöllinen ja iloa tuottava taidetoiminta on yksi tapa vähentää erityisryhmiin kuuluvien syrjäytymistä ja ulkopuolelle jäämistä. Osallistumalla

ryhmän toimintaan syntyä mahdollisuus luoda uusia kaverisuhteita ja verkostoja. Opinnäytetyömme tuotoksena syntyneitä erityislasten ja -nuorten teatterikerhon ohjaamisen mallia voidaan käyttää erimuotoisten ja -ikäisten erityisryhmien kanssa toimittaessa. Sitä voidaan myös soveltaen käyttää pohjana eri taidelähtöisiin ohjausmenetelmiin. Lisäksi malli muokkautuu erilaisten tilanteiden mukaan, kuten nyt vallitseva korona epidemia osoitti.

Syntyneitä ohjaamisen mallia on Kleimolan (2021d) mukaan tarkoitus lähteä levittämään hänen omien verkostojensa kautta. Ohjaamisen malli esitellään verkossa syksyllä 2021 Taide ja kulttuuri osana sosiaali- ja terveysalan työtä - kulttuurihyvinvoinnin lyhytkoulutuksessa. Kokoamamme PowerPoint-diat tulevat nähtäväksi myös Toimintavoima Oy:n omille verkkosivuille. Lisäksi sitä on suunniteltu valtakunnalliseen levitykseen Taikusydän-verkkosivuille, tietopankki osioon. Taikusydän on kulttuurihyvinvoinnin valtakunnallinen yhteyspiste ja yhteistyöverkosto. Kleimolan ajatuksena on saada ohjaamisen malli myös Taikusydän sivuston uutiskirjeeseen, joka tavoittaa teatteri-ilmaisun ohjaajia sekä muuta taide- ja kulttuuriverkostoa. Tavoitteena on viedä syntyneitä ohjaamisen mallia myös sosiaali- ja terveysalan järjestöille ja yhteisöille, kuten esimerkiksi Kehitysvammaisten Tukiliitto ry:lle, jotka voivat edistää mallin käyttöönottoa ja levittää sitä alueellisella ja valtakunnallisella tasolla.

Taide- ja kulttuuritoimintaa voisi hyödyntää vielä paljon nykyistä enemmän sosiaali- ja terveysalalla. Tulevaisuudessa voisikin kehittää koulutuksia teatteri-ilmaisun ohjaajille sekä erityisryhmien kanssa työskenteleville ja samalla kertoa erityislasten ja -nuorten ohjaamisen mallista sekä sen sovellettavissa olevista käyttömahdollisuuksista. Koulutuksissa ja taidetoiminnassa erityisryhmien kanssa olisi hyvä nostaa esiin monialaisen yhteistyön edut ja mahdollisuudet sekä ammattilaisten erilaisten näkökulmien toiminnalle tuoma lisäarvo. Uskomme, että eri alojen osaamista yhdistämällä voidaan kehittää uudenlaisia toimintamalleja edistää erityisryhmien osallisuutta ja yhteisöllisyyttä sekä lisätä ilon ja riemun kokemuksia heidän elämäänsä. (Kleimola 2021d.)

## LÄHTEET

Airaksinen, R., Ala-Vannesuoma, T., Karkulainen, M., Kastu, R. & Pirhonen, P. 2015. Toimii! Hoitajan opas luoviin menetelmiin. Helsinki: Edita.

Anttila, U. 2020. Erityislapsen vanhempana. Voimavaroja hyvään elämään. Helsinki: Kirjapaja.

Catteral, J., Dumais, S. & Hampden-Thompson, G. 2012. The Arts and Achievement in At-Risk Youth: Findings from four longitudinal studies. Research Report 55. Washington DC: The National Endowment for the Arts. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://www.arts.gov/sites/default/files/Arts-At-Risk-Youth.pdf> [viitattu 14.8.2020].

Eriksson, J. 2015. "Tämä on meidän tie, ja se tie vie eteenpäin!" Kokemuksia yhteisöllisyydestä ja vuorovaikutustaidoista kehitysvammaisten teatteri La Stradassa. Tampereen ammattikorkeakoulu. Sosionomi. Opinnäytetyö. PDF-dokumentti. Saatavissa: [https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/95059/Eriksson\\_Janica.pdf?sequence=1&isAllowed=y](https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/95059/Eriksson_Janica.pdf?sequence=1&isAllowed=y) [viitattu 14.8.2020].

Fancourt, D. & Finn, S. 2019. What is the evidence on the role of the arts in improving health and well-being? A scoping review. Copenhagen: WHO Regional Office for Europe (Health Evidence Network (HEN) synthesis report 67). PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/329834/9789289054553-eng.pdf> [viitattu 10.8.2020].

From, K. & Koppinen, M-L. 2012. Menossa mukana. Tukea tarvitsevan lapsen toiminnallinen osallistuminen. Jyväskylä: PS-kustannus.

Heikkinen, H. 2007. Vakava leikillisuus. Draamakasvatusta opettajille. 2. tarkistettu painos. Helsinki: Kansanvalistusseura.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2007. Tutki ja kirjoita. 13.–14., osin uudistettu painos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Houni, P., Turpeinen, I. & Vuolasto, J. 2020. Taidetta! Kulttuurihyvinvoinnin käsikirja. Helsinki: Taiteen edistämiskeskus (TAIKE). PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://www.taike.fi/documents/10921/1332027/Kulttuurihyvinvoinnin+k%C3%A4sikirja/00390626-4ee5-c833-3a72-28f388ce5781> [viitattu 12.2.2021].

Huhtinen-Hildén, L. & Karjalainen, A. L. 2019. Luova toiminta siltana itseen, toisiin ja osallisuuteen. Teoksessa Karjalainen, A. L. (toim.) Luovan toiminnan työtavat – Käsikirja sosiaali- ja terveysalalle. E-kirja. Jyväskylä: PS-kustannus, 7–14. Saatavissa: <https://kaakkuri.finna.fi/> [viitattu 13.1.2021].

Ikävalko, A. 2021. Arjen osallisuus vammaisen lapsen näkökulmasta. Teoksessa Tulensalo, H, Kalliomeri, R. & Laimio, J. (toim.) Kohti lapsen näköistä osallisuutta. Pelastakaa lapset ry, 171–175. PDF-dokumentti. Saatavissa:

<https://pelastakaalapset.s3.eu-west-1.amazonaws.com/main/2021/05/20140644/kohti-lapsen-nakoista-osallisuutta-kirja.pdf> [viitattu 2.6.2021].

Isola, A-M., Kaartinen, H., Leemann, L. Lääperi, R. Schneider. T., Valtari, S. & Keto-Tokoi, A. 2017. Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehystä rakentamassa. Työpaperi 33/2017. Helsinki: Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos. PDF-dokumentti. Saatavissa: [http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/135356/URN\\_ISBN\\_978-952-302-917-0.pdf?sequence=1&isAllowed=y](http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/135356/URN_ISBN_978-952-302-917-0.pdf?sequence=1&isAllowed=y) [viitattu 13.1.2021].

Jyräs, M. 2021. Teatterikerhon ohjaaja. Haastattelu 21.1.2021.

Kanste, O., Sainio, P., Halme, N. & Nurmi-Koikkalainen, P. 2017. Toimintarajoitteisten nuorten hyvinvointi ja avun saaminen – Toteutuuko yhdenvertaisuus? Kouluterveyskyselyn tuloksia. THL – Tutkimuksesta tiiviisti 24, elokuu 2017. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Saatavissa: [https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/135231/URN\\_ISBN\\_978-952-302-838-8.pdf?sequence=1&isAllowed=y](https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/135231/URN_ISBN_978-952-302-838-8.pdf?sequence=1&isAllowed=y) [viitattu 2.6.2021].

Kleimola, P. 2021a. Toimitusjohtaja. Haastattelu 21.1.2021. Toimintavoima Oy.

Kleimola, P. 2021b. Toimitusjohtaja. Sähköposti 22.1.2021. Toimintavoima Oy.

Kleimola, P. 2021c. Toimitusjohtaja. Sähköposti 8.7.2021. Toimintavoima Oy.

Kleimola, P. 2021d. Toimitusjohtaja. Teams-palaveri 18.8.2021. Toimintavoima Oy.

Kurki, L. 2000. Sosiokulttuurinen innostaminen: muutoksen pedagogiikka. Tampere: Vastapaino. Saatavissa: <https://kaakkuri.finna.fi/> [viitattu 14.8.2020].

Kymenlaakson alueellinen hyvinvointikertomus 2020. Kymenlaakson alueellinen hyvinvointikertomus 2020 & -suunnitelma 2020–2025. Voidaan hyvin yhdessä. Kymenlaakson sosiaali- ja terveystalvet. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://www.kymsote.fi/medias/Kymenlaakson-hyvinvointikertomus.pdf?context=bWFzdGVy-fHBkZi1hdHRhY2htZW50c3wxOTI4NzQzfGFwcGxpY2F0aW9uL3BkZnxoOT-MvaDk0Lzq5MTg2NTIzODczNT-gvS3ltZW5sYWFr29ulGh5dmludm9pbmRpa2VydG9tdXMucGRm-fDE5ZDA0ZTgxZDIyYzVvOTA1OGYyNWlyZTMxN2RjNGYxZTg0NTUz-NDQ1MmQyOWUyZTJiYjkyYWJkNWVjYTc2OWU>. [viitattu 3.2.2021].

Kymenlaakson kulttuurihyvinvointisuunnitelma 2020. Osaksi alueellista hyvinvointikertomusta. Kymenlaakson sosiaali- ja terveystalvet. PDF-dokumentti. Saatavissa: [Kymenlaakson-kulttuurihyvinvointisuunnitelma-2020-pdf.pdf](https://www.kymsote.fi/medias/Kymenlaakson-kulttuurihyvinvointisuunnitelma-2020-pdf.pdf) (kymsote.fi) [viitattu 3.2.2021].

Känkänen, P. 2013. Taidelähtöiset menetelmät lastensuojelussa - kohti tilaa ja kokemuksia. Helsingin yliopisto. Väitöskirja. Tutkimuksia 109. Helsinki: Ter-

veyden ja hyvinvoinnin laitos. PDF-dokumentti. Saatavissa: [https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/104494/URN\\_ISBN\\_978-952-245-911-4.pdf?sequence=1](https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/104494/URN_ISBN_978-952-245-911-4.pdf?sequence=1) [viitattu 14.8.2020].

Laki kuntien kulttuuritoiminnasta. 8.2.2019/166.

Lehikoinen, K. & Vanhanen, E. 2017. Johdanto. Teoksessa Lehikoinen, K. & Vanhanen, E. (toim.) Taidetta ja hyvinvointia. Katsauksia kansainväliseen tutkimukseen. Taideyliopisto, Kokos-julkaisusarja 1/2017. ArtsEqual., 7–28. PDF-dokumentti. Saatavissa: [https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/227963/Kokos\\_1\\_2017.pdf?sequence=4&isAllo-wed=y&fbclid=IwAR3kMMU3Pd-BUv9DIrMrHpksGuSRBgeRlyL-tOH2lHpBBjDua7xRlw-U5k00](https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/227963/Kokos_1_2017.pdf?sequence=4&isAllo-wed=y&fbclid=IwAR3kMMU3Pd-BUv9DIrMrHpksGuSRBgeRlyL-tOH2lHpBBjDua7xRlw-U5k00) [viitattu 13.1.2021].

Luukkonen, I., Mykkänen, J., Itälä, T., Savolainen, S. & Tamminen, M. 2012. Toiminnan ja prosessien mallintaminen. Tasot, näkökulmat ja esimerkit. SOLEA-hanke. Kuopio: Itä-Suomen yliopisto ja Aalto-yliopisto. PDF-dokumentti. Saatavissa: [https://www.researchgate.net/publication/257528716\\_Toiminnan\\_ja\\_prosessien\\_mallintaminen\\_Tasot\\_nakokulmat\\_ja\\_esimerkit](https://www.researchgate.net/publication/257528716_Toiminnan_ja_prosessien_mallintaminen_Tasot_nakokulmat_ja_esimerkit) [viitattu 1.2.2021].

Malm, M., Matero, M., Repo, M. & Talvela, E-L. 2012. Esteistä mahdollisuuksiin. Vammaistyön perusteet. 1.–3. painos. Helsinki: Sanoma Pro Oy.

Martin, K. & Franklin, A. 2010. Disabled children and participation in the UK. Reality or rhetoric? Teoksessa Barry Percy-Smith & Nigel Thomas (toim.) A Handbook of Children and Young People's Participation: Perspectives from Theory and Practice. London & New York: Routledge, 97–104. Saatavissa: <https://kaakkuri.finna.fi/> [viitattu 2.6.2021].

Miettinen, K. & Olli, J. 2021. Erityiseksi määritellyn lapsen omannäköinen elämä. Teoksessa Tulensalo, H, Kalliomeri, R. & Laimio, J. (toim.) Kohti lapsen näköistä osallisuutta. Pelastakaa lapset ry, 61–73. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://pelastakaaalapset.s3.eu-west-1.amazonaws.com/main/2021/05/20140644/kohti-lapsen-nakoista-osallisuutta-kirja.pdf> [viitattu 2.6.2021].

Mäkipää, P., Puranen, T. & Vehmanen, M. 2017. Teatterista voimaa vuorovaiikutukseen. Tampere: Kehitysvammaisten tukiliitto ry. PDF-dokumentti. Saatavissa: [https://www.tukiliitto.fi/uploads/2017/10/kvtl\\_teatterista\\_voimaa.pdf](https://www.tukiliitto.fi/uploads/2017/10/kvtl_teatterista_voimaa.pdf) [viitattu 12.1.2021].

Nordström, I. 2011. Inclusion and participation in peer relations. *Scandinavian Journal of Disability Research* 13 (1), 71–87. Verkkojulkaisu. Saatavissa: <http://doi.org/10.1080/15017411003711775> [viitattu 2.6.2021].

Olli, J. 2014. Tulla kuulluksi omana itsenään – vammaisten lasten ja nuorten toimijuuden tukeminen. Teoksessa Gissler, M., Kekkonen, M., Känkänen, P., Muranen, P. & Wrede-Jäntti, M. (toim.) Nuoruus toisin sanoen. Nuorten elinolot -vuosikirja 2014. Helsinki: Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos, Nuorisotutkimusverkosto ja Nuorisosiain neuvottelukunta, 152–160.

Ovaskainen, S. 2019. Kuvakollaasi Kaislikossa suhisee -näytelmän esitysilasta. Kuvattu 18.4.2019.

Parikka, J., Halonen-Malliarakis, N. & Puustjärvi, A. 2020. Vaikeudesta voimaksi. Neuropsykiatriset häiriöt ja niiden huomioiminen koulussa. Helsinki: Otava.

Räty, T. 2017. Vammaispalvelut. Vammaispalveluiden soveltamiskäytännöt. 5. uusittu laitos. Helsinki: Kynnys ry.

Salonen, K. 2013. Näkökulmia tutkimukselliseen ja toiminnalliseen opinnäytetyöhön. Opas opiskelijoille, opettajille ja TKI-henkilöstölle. Turun ammattikorkeakoulun puheenvuoroja 72. Turku: Turun ammattikorkeakoulu. PDF-dokumentti. Saatavissa: <http://julkaisut.turkuamk.fi/isbn9789522163738.pdf> [viitattu 25.8.2020].

Sosiaali- ja terveysministeriö. 2015. Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia. Toimintaohjelman 2010–2014 loppuraportti. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. PDF-dokumentti. Saatavissa: [http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/70355/URN\\_ISBN\\_978-952-00-3578-5.pdf?sequence=1&isAllowed=y](http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/70355/URN_ISBN_978-952-00-3578-5.pdf?sequence=1&isAllowed=y) [viitattu 10.8.2020].

Stenvall, E. 2020. Osallisuutta ja osallistumista. Osa 1: Osallisuuden lähtökohdat kansallisessa lapsistrategiassa. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2020:27. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. PDF-dokumentti. Saatavissa: [https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162410/STM\\_2020\\_27\\_r.pdf?sequence=1&isAllowed=y](https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162410/STM_2020_27_r.pdf?sequence=1&isAllowed=y) [viitattu 2.6.2021].

Stenvall, E. 2021. Lapsen arkinen osallisuus – mistä lapselle syntyy kokemus, että voi osallistua ja vaikuttaa? Teoksessa Tulensalo, H, Kalliomeri, R. & Laimio, J. (toim.) Kohti lapsen näköistä osallisuutta. Pelastakaa lapset ry, 176–185. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://pelastakaaalapset.s3.eu-west-1.amazonaws.com/main/2021/05/20140644/kohti-lapsen-nakoista-osallisuutta-kirja.pdf> [viitattu 2.6.2021].

Sutela, K. 2017. Taide, taiteellinen toiminta ja vammaisten henkilöiden ja erityistä tukea tarvitsevien hyvinvointi. Teoksessa Lehikoinen, K. & Vanhanen, E. (toim.) Taidetta ja hyvinvointia. Katsauksia kansainväliseen tutkimukseen. Taideyliopisto, Kokos-julkaisusarja 1/2017. ArtsEqual., 71–82. PDF-dokumentti. Saatavissa: [https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/227963/Kokos\\_1\\_2017.pdf?sequence=4&isAllowed=y&fbclid=IwAR3kMMU3Pd-BUv9DltMrHpksGuSRBgeRlyLtOH2IHpBBjDua7xRIw-U5k00](https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/227963/Kokos_1_2017.pdf?sequence=4&isAllowed=y&fbclid=IwAR3kMMU3Pd-BUv9DltMrHpksGuSRBgeRlyLtOH2IHpBBjDua7xRIw-U5k00) [viitattu 14.1.2021].

Toimintavoima. s.a. WWW-dokumentti. Saatavissa: <https://www.toimintavoima.fi/> [viitattu 25.8.2020].

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Uudistettu laitos. E-kirja. Helsinki: Tammi. Saatavissa: <https://kaakkuri.finna.fi/> [viitattu 25.8.2020].



Vammaisfoorumi. 2019. ”Äiti on mun avustaja” Vammaisfoorumin ja Ihmisoikeuskeskuksen kyselyn tuloksia. Vammaiset lapset ja nuoret. PDF-dokumentti. Saatavissa: <https://vammaisfoorumi.fi/wp-content/uploads/2019/09/RA-PORTTI-Lapset-ja-nuoret.pdf> [viitattu 2.6.2021].

Vilka, H. 2015. Tutki ja kehitä. E-kirja. Jyväskylä: PS-kustannus. Saatavissa: <https://kaakkuri.finna.fi/> [viitattu 25.8.2020].

Vilka, H. & Airaksinen, T. 2003. Toiminnallinen opinnäytetyö. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Waris, P. & Virta, M. 2020. Kehitykselliset neuropsykiatriset häiriöt. Teoksessa Kähkönen, S., Karila, I., Koivisto, M. & Holmberg, N. (toim.) Kognitiivinen psykoterapia. 4. uudistettu painos. Helsinki: Duodecim, 451–469.

Öystilä, S. 2019. Draaman mahdollisuudet ohjaustyössä. Teoksessa Karjalainen, A. L. (toim.) Luovan toiminnan työtavat – Käsikirja sosiaali- ja terveystalalle. E-kirja. Jyväskylä: PS-kustannus, 102–137. Saatavissa: <https://kaakkuri.finna.fi/> [viitattu 13.1.2021].

Hei,

Olemme kaksi sosionomiopiskelijaa Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulusta Xamkista ja teemme opinnäytetyötä erityislapsien ja -nuorten hyvinvoinnin edistämisestä teatterikerhon ja siellä kuvattavan musiikkivideon avulla. Tarkoituksenamme on tallentaa ohjaamisen malli ja mahdollistaa mallin hyödyntäminen jatkossa vastaavissa produktioissa. Sivutuotteena tuomme esiin produktion hyvinvointivaikutukset. Työn toimeksiantaja on Toimintavoima Oy / Piia Kleimola.

Keskeisinä tutkimusmenetelminä opinnäytetyössämme ovat havainnointi ja kartoittavat haastattelut havainnoinnin tueksi, jotka toteutamme osallistujien osalta anonyyminä.

Osallistumme erityislapsille ja -nuorille suunnatun teatterikerhon kokoontumisiin Kuusankosken Taideruukilla syksyllä 2020 havainnoidaksemme ohjaajan ja osallistujien toimintaa ja kerätäksemme aineistoa opinnäytetyötämme varten. Koska meitä on vain kaksi havainnoijaa ja ryhmä havainnoitavana, ajatuksenamme on videoita kokoontumiset. Näin saamme mahdollisuuden palata aineiston äärelle ja poimia kokoontumistilanteessa huomaamatta jääneet tapahtumat. Videoita eikä saatuja nimitietoja julkaista eikä säilytetä myöhempää käyttöä varten, vaan ne hävitetään opinnäytetyön valmistuttua.

Valmis opinnäytetyö tulee nähtäväksi ammattikorkeakoulujen Theseus-julkaisuarkistoon.

Pyydämme teiltä huoltajilta lupaa kokoontumisten havainnointia, videointia sekä lapsen haastattelua varten. Palauttaisitteko alla olevan osan lomakkeesta mahdollisimman pian, kiitos.

Kiitos yhteistyöstä!

Ystävällisin terveisin,

Annika Sundqvist ja Reija Elminen

Sosionomiopiskelijat Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulusta

Lisätietoja saa tarvittaessa osoitteista [aansu007@edu.xamk.fi](mailto:aansu007@edu.xamk.fi) (Annika) tai

[areel001@edu.xamk.fi](mailto:areel001@edu.xamk.fi) (Reija)

-----

Huollettavamme saa tulla havainnoiduksi sekä haastatelluksi ja hän saa näkyä opinnäytetyötä varten tehtävissä videotaltioinneissa erityislapsille ja -nuorille suunnatun teatterikerhon musiikkivideokuvaus kokoontumisissa Kuusankosken Taideruukilla syksyllä 2020. Olemme kertoneet asiasta myös lapselle ja saaneet häneltä luvan:


KYLLÄ\_\_\_

EI\_\_\_

Lapsen nimi: \_\_\_\_\_

Huoltajan allekirjoitus: \_\_\_\_\_

Nimenselvennys: \_\_\_\_\_



*Ohjaamisen*  
*Malli*

**Erityislasten ja -nuorten teatterikerhossa**

## Kerhotoiminnan kivijalka

- Toiminnan lähtökohtana on aina osallistuja
- Kerhon ohjaajan on tunnettava oma taidemuotonsa sekä osattava kohdata osallistuja
  - Ohjaajan luotto omaan toimintaansa
  - Ohjaajan taito tilanteen ”lukemiseen” ja siinä toimimiseen: tilanteessa ohjaaminen mukautettava osallistujien persoonien mukaan, osallistujien yksilöllinen huomioiminen, ohjaajan mukautumiskyky ja joustavuus muuttuvissa tilanteissa, osallistumisen eri tasojen huomioiminen
  - Ohjaajan luovuus, huumorintaju, innostuneisuus ja innostavuus
- Mukana muu taiteellinen työryhmä tai apuhenkilö (esimerkiksi rekvisiitat ja puvustus)
- Myös osallistujien avustajilla on tärkeä rooli toimintaan osallistuen
- Osallistujien läheisten taustatuki on tärkeä
- Lasten diagnooseja tai taustoja ei ole välttämätöntä tietää, sillä toiminta tuo esiin tarpeellisen tiedon
- Toiminnan mahdollistaa rahoittajat ja muut sidosverkostot

## Teatteritoiminnan kivijalka

- Valitaan esitettäväksi tarinoita, joissa on mahdollisimman selkeät roolihahmot.
- Roolitukset tehdään yksilöllisten resurssien ja ryhmädynamiikan mukaan, osallistujien omia roolitoiveita kunnioittaen
- Selkeä ja mahdollisimman konkreettinen ohjeistus, joka tulee yhdeltä ohjaajalta kerrallaan
- Tukilapsella on toiminnassa tärkeä rooli
  - Sosiaalinen näkökulma, vertainen, ystävä, kaveri
  - Luottopakki: tukee muuta ryhmää ja antaa myös ryhtiä esitykseen
  - Ei kuitenkaan ryhmässä nosteta esiin tukilapsena, vaan lapsi muiden joukossa
  - Oltava ohjaajalle valmiiksi tuttu, teatteria muutoinkin harrastava lapsi
- Harjoituksissa ja esityksessä käytetään roolimerkkejä, jotka voivat olla asusteita, esineitä tai esimerkiksi soittimia
- Olennaista on hetkessä eläminen ja oleminen, suorituskeskeisyyden puuttuminen, kaiken ytimessä osallisuus!

# Aloitus

- **Huomioitavaa:** Aloituksella on tärkeä rooli ja siihen tulee käyttää riittävästi aikaa, jotta jokainen tulee kohdatuksi yksilönä. Samalla ohjaajalle ja muulle työryhmälle selkeys paikallaolojoista.
- **Käytännössä:** Kuulumisten vaihtoa, keskustelevaa, toiminnallista (liikettä, tanssia, draamaharjoituksia), musiikkia
- **Tavoite:** Sekä ryhmäläisten että teatteritoiminnan tilannekatsaus, rentoudutaan, ryhmäydytään ja keskitytään harjoitukseen
- **Tarkoitus:** Aloituksen toiminta valmistaa harjoitukseen huomioiden jokaisen osallistujan. Samalla tehdään kokoontumiselle draamasopimus. Draamasopimus eli yhteiset pelisäännöt – selkeyttää työskentelyä ja luo turvallisen ilmapiirin. Esimerkiksi aikataulu, tauon paikka, mikä osa työn alla tällä kokoontumiskerralla, muut yhteiset asiat.

# Toiminta

- **Huomioitavaa:** Tarkoitus on, että kaikki mukana olijat osallistuvat (myös avustajat) ja että tilassa ei ole tarkkailijoita, vaan katsojatkkin vähintään esitellään. Ohjaaja kulkee rinnalla koko ajan, kunnioittaen ja kuunnellen osallistujien mielipiteitä. Toiminta muodostetaan lasten ja nuorten ehdoilla. Osallistujia puhutellaan etunimellä.
- **Käytännössä:** ”Liveohjaus” = konkreettinen ohjaaminen esimerkkien, eleiden ja ilmeiden kuvailun kautta. Roolihahmon tunteiden ja kohtausten tilanteiden sanoittaminen, mahdollisimman toiminnallinen. Vuorosanat yksilökohtaisesti, esim. osin ulkomuistista, osin avustaen, osin käsikirjoitus mukana. Jatkuva palaute, kannustaminen, innostaminen ja tsemppi. Yhteinen mehu- ja piparitauko on tärkeä!
- **Tavoite:** Taitotason ja yksilöllisten tarpeiden huomioiminen (kommunikointi, liikkuminen, vuorovaikutus). Kaikki toiminta lähtee ryhmäläisten omista voimavaroista!
- **Tarkoitus:** Päämääränä elämyksien tuottaminen, yhteisöllisyys ja osallisuus. Tärkeintä yhdessä tekemisen ilo!

# Lopetus

- **Huomioitavaa:** Lopetuksella on tärkeä merkitys harjoituksissa. Jos harjoituksessa ”mennään rooliin”, sieltä tullaan myös pois. Roolimerkit (esim. puvustus) selkiyttävät.
- **Käytännössä:** Käydään yhdessä harjoitus nopeasti läpi; mitä teimme, mitä opimme, miltä tuntui, miten tästä eteenpäin. Annetaan aplodit, kehutaan ja kannustetaan. Lopetuksessa toistuvat aina samat tietyt toiminnot ja rituaalit.
- **Tavoite:** Selkeä ja rauhallinen yhteinen päätös harjoituskerralle.
- **Tarkoitus:** Lopetusrituaalit tuovat turvaa ja luottamusta sekä valmistavat ryhmää seuraavaan harjoituskertaan.



# Esitys

- Yleisönä läheiset, perheet ja muut kiinnostuneet
- Esitys on kuin harjoituksetkin; ohjaaja ei jätä, vaan ohjaaja elää tilanteessa mukana; liveohjaus
- Turvallisuus ja ilo jatkuvat harjoituksista esitystilanteeseen
- Yleisöstä tulee osallisia; esityksestä tulee yhteisöllinen kokemus- yhdessä jaettu jännitys ja onnistumisen ilo
- Esitys on yhteinen päämäärä ja tavoite tuoden toiminnalle selkärankaa
- Esiintyminen mahdollistaa nähdyksi ja kuulluksi tulemisen